

Anadoluda Celâlîler

Onaltıncı, Onyedinci asırlarda devlet otoritesini sarsan ve hurpalayan büyük şakavet ve isyan hareketleri görülür. Osmanlı müverrih ve vakanüvisleri, isyan ile şakaveti ayırd etmeden eşkiya ile asileri «Celâlî, Celâlîler» adı altında toplarlar. İki asır boyunca Anadolu kasaba ve köylerini kasıp kavuran ve yüz binlerce insan kanını dereler gibi akıtan Celâlî vakaları, bazan, Osmanlı hanedanının mutlakiyet idaresine karşı, ihmal edilmiş mustarib Anadolu halkının bir kükremesi şeklinde gösterilir; ki biz bu görüşü hakikatten uzak buluruz. Anadolu'da Osmanlı idaresine karşı çıkan isyanların başlangıcı hiç bir zaman bir cemiyet nizamı davası olmamış, isyan bayrakları daima zedelenen şahsî menfaatler ve hırslarla çekilmiş ve isyan hareketi derhal bir şakavete inkişaf etmiş ve ortada ezilen, mahvolan gene kendi halinde yaşayan, kansatkâr ve fakir Anadolu halkı ve bilhassa Anadolu köylüsü olmuştur. Bir taraftan Celâlîler, diğer taraftan onları tenkile memur hükümet kuvvetleri Anadolu köylerini yakmış, yıkmış, soymuştur; ve bilhassa Celâlîler eli silâh tutabilen köylü gençleri işinin başından zorla çekip alarak olumsuz bir dava peşinde ölümlü sürüklenmişlerdir.

Tarih kaynaklarımızda «Celâlî» diye gösterilenler:

- 1 — Devlete meydan okuyan namılı şakiler (Katurcıoğlu gibi)
- 2 — Şahsî kinler ve ihtirastarla devlet merkezine asi gibi gösterilip de fermanlı olduktan sonra çareci halkı isyan ve şakavette bulan Anadolu beyzadeleri (Kara Haydaroğlu gibi)
- 3 — Dirlikleri alınan ve kendileri fermanlı olan sipahiler (Canpuşadoğlu, Darnik Emirze gibi)
- 4 — Zallı ve gaddar oldukları için azledilip idam edileceklerini anlayan ve başını cellâd pençesinden kurtarabilmek için isyan eden sancak beyleri ve valiler (İhsan Paşa gibi)
- 5 — Devlet erkânına tuttuğu yolu beğenmeyip kendisinde âleme yeni ve âdil bir nizam verecek kudret görenek isyan eden valiler (Var

dar Ali Paşa gibi)

6 — Rûhen maceraperest olup isyan eden valiler (Abaza Mehmed Paşa gibi)

7 — Nüfuzlu bir veziri devirmek için isyan eden valiler (Abaze Hasan Paşa ve ayakdaşları gibi) dir.

İsyan ve şakavet bayrağı çekildikten sonra, o bayrağın altında toplanacak on, on beş bin maceraperest daima bulunmuş, yukarıda da zikrettiğimiz gibi bazan köylü gençler, askere alınır gibi zorla sürüklenip çekilmiş, ve bu kuvveti besleyebilmek için başta bulunanlar her türlü tecavüze, yağmaya, çapula göz yummuşlardır. Celâlî vakaları bu eserin kronoloji notlarında sırasile gösterilmiştir. Burada da bu vakaları bir panorama çerçevesi içinde toplayalım.

Yavuz Selim zamanında Bozoklu Celâl vakası

Tokad taraflarında Mehdilik davası zuhur etti, başına yaya ve otlu 20.000 kişi toplandı; köy ve kasabaları yağma ve tahrib ettiler. Üzerine asker gönderildi, İrana kaçarken Dulkadiroğlu Şehsüvar Bey tarafından çevrildi, Celâlî diri olarak yakalandı, idam olundu ve cesedi lokma lokma doğrandı. Anadolu'da şakavet ve isyan bayrağını çekenlere «Celâlî» adının verilmesi bu vakadan sonra ve bu Bozoklu Celâlî nisbetledir.

Kanunî Süleyman zamanında

Baba Zünnun, Domuzoğlu, Veli Halife ve Kalender vakaları

Baba Zünnun da Bozoklu idi; 1527 de vilâyetinde Türkmen aşiretlerini ayaklandırdı; Bozok Sancak Beyi Mustafa Beyle Kadı Muslihiddin Efendi katledildi. Üzerlerine Hurrem Paşa ile Kayseri Sancak Beyi gönderildi; Baba Zünnun da asi Türkmen aşiretleriyle Kayseri üzerine yürüdü, «Kurşunlube» denilen yerde Hurrem Paşa ile Kayseri Beyi şehid oldular. Askerlerinin bir kısmı telef bir kısmı esir oldu. Bunun üzerine bütün o havalli yağma ve tahrib edildi; Malatya üzerine yürüdüler, Malatya Sancak beyini de bozdular; nihayet Sivas Valisi asi Türkmenleri evvelâ bozguna uğrattı, Baba Zünnun öldürüldü; sonra Sivas askeri bozuldu, Beylerbeyi Hüseyin Paşa yaralandı ve Sivasla götürüldü, orada öldü; en son Diyarbakir Valisi Hüseyin Paşa yetişerek Türkmenleri kat'i hezimete uğrattı ve dağıttı.

Gene 1527 de Vize taraflarında Domuzoğlu isminde bir şaki türedi, etrafına beş yüz kişi toplandı; gâile büyümeden şakiler tenkil olundu. Gene 1527 de Adanada Ka-

yalı aşiretinden Veli Halife şakavete kalktı, Tarsus üzerine yürüdü; fakat Ramazonoğlu Piri Bey tarafından tenkil olundular, hepsi kılıcdan geçirildi.

Kalender, Hacı Bektaş Veli evlâdındandı, Bektaşî ananelerine göre bu meşhur Velinin Kadıncık anadan burnu kanı damlasile olan oğlu Habîb Efendinin torunlarındandı; Anadolu'da gene Mehdilik davası sancaklar çektirip, tabii ve nakkareler çaldırarak isyan etti, etrafına, vakanüvislerin tabiriyle «aşık, aptal, torlak, mühlid, bimezhez» 30.000 kişi toplandı. Kalenderin Mehdilik davası derhal bir saltanat havasına inkişaf etti; Sadırazam İbrahim Paşa sonsuz salâhiyetle Kalender üzerine serdar tayin edildi. Kalender Karaman Beylerbeyisinin ordusunu feci bir hazimete uğrattı, Beylerbeyi Mahmud Paşa ve Alâiye Sancak Beyi Mustafa Paşa cenk meydanında şehid düştiler; Kalenderli aşık torlaklar «üryan ve püryan iken giyiniş kullandılar, çadır ve eşya sahibi oldular». Vaka her tarafta dehşet uyardı. İbrahim Paşa Kalenderin harb ile tenkil edilemeyeceğini görünce casuslar vasitasile yanında bulunanların ileri gelenlerine timarlar, mansıplar va'detti. Onlar da ilk fırsatta bir hayli asiye kandırıp fırsat buldukça Kalenderin bayrağı altından kaçtılar. Bir bölük

Karahaydaroğlu Mehmed Beyle Katurcıoğlu Mehmed Sübhan'ında

adamı ile kalan Kalender şiddetle takib ve adamlarile beraber kılıcdan geçirildi.

Haçova meydan muharebesi firarileri vakası

Kalender vakasından 1596 yılına kadar geçen yarım asır içinde Anadolu'da Celâlîlik adı unutulmuştu. 1596 da Haçova meydan muharebesinin birinci safhasında Anadolu eyaletleri askerinin büyük bir kısmı firar etmişti; zafer adeta mucizevi bir şekilde kazanılınca bu firarilerin dirlikleri (timarları) alındı ve kendileri fermanlı ilân olundu. Ordu Belgrada döndüğünde Sohrab Paşa ve Müteferrika Câhî isminde iki adam firarilikle itham olundu, kadın esvabiarile teşhir edilerek hakaret edildikten sonra idam olundular. Bundan sonra iblis tynet olanlar düşmanlarına bir «firari» damgası vurmağa başladı. Anadolu'ya kaçanlar kurutulmuş Celâlîlikte buldu ve devletin başına büyük bir gâile açıldı. Eşkiya tynetli kimseler de fırsatı ganimet bilip silâha sarıldılar ve başına topla-yabilirdi kadar ayakdaşla şakavete koyuldu.

Karayazıcı Abdülhalim vakası
Bu devrin Celâlîleri arasında ilk isyan bayrağını firarilerden Sekban Bölükbaşısı Karayazıcı Abdülhalim 1599 senesinde Urfada çekti. Hüseyin Paşa isminde zalimliği ile meşhur bir Sancak Beyi de kapısı kulu askerile Abdülhalime iltihaf etti. Sinan Paşazade Mehmed Paşa Urfayı muhasara etti; Hüseyin Paşayı teslim etmek şartile Abdülhalime Amasya Sancak Beyliği veril-

di; Hüseyin Paşa İstanbul'da Divanı Hümayun önünde el ve ayakları karıdıktan sonra beygir üstünde şakaklarda teşhir ve sonra O-dunkapısında çengelle vurularak idam olundu. Abdülhalim kendisinin de haklı olan olduğunu hissedince kardeşi Deli Hüseyinle beraber ertesi yıl (1600) tekrar isyan etti. Yanına 20.000 kişi toplandı. Üzerine gönderilen Hacı Paşayı Kayseri ovasında mağlûb etti. İnan üzerine, «Halim Saha» adını alarak hükümdarlığını ilan etti, فرماندار yazdırıp timarlar, zâmetler vermeğe başladı. Etrafı kâşp kavurarak Ehbistana çekildi, 1601 de orada Seyidli yaylasında üzeri-ne gelen Sokolluzade Hasan Paşaya mağlûb oldu. Canik dağlarına kaçtı ve orada öldü. Adamları ölü-sünü parça parça ederek, Osmanlı-nın eline geçmemesi için her bir parçasını bir başka yere gömdüler ve Karayazıcının kuvvetleri kardeşi Deli Hasanla Şahverdi, Yular-kaptı ve Tavil Halil gibi serkerde-lerine kaldı.

Karayazıcı kardeşi Deli Hasan vakası

Deli Hasan Canik dağlarından inip Tokada çekilmiş olan Sokol-luzadeyi bu kalede muhasara etti. Hasan Paşa şehid oldu. Deli Hasan Orta Anadolu'da semavi bir âfet gi-bi dolayışmağa başladı. Senelerce Anadolu köyleri ve kasabaları Celâlilerin tasallüt elleri altında in-leli. Kütahyayı yaktılar, Afyonka-rahisarını yağma ettiler. 1604 te De-li Hasan paşalıkla Bosna valiliği verildi, çapulcu askerile Gelibolu-dan Rumelina geçti; Rumelinde ve Bosnada da türlü maceralarla şaka-veti terketmedi.

Kalenderoğlu ve Kara Said ve diğer Celâliler

Deli Hasanın Rumelina geçiril-mesile Anadolu'da asayiş temin edilemedi. Aydın ve Saruhan taraf-larında Kalenderoğlu Mehmed ve Kara Said isyan bayrakları açtılar.

«Saçlı» adında bir şaki de etrafa velye saldı; Tavil Halil Karayazı-cı doküntülerile ayrı bir âfet oldu. Tenkile memur Nasuh Paşa 1605 te Bulvadin köprüsü önünde Tavile mağlûb oldu, kendi gücile Seydi şehrine kactı. Paşa askerinden «u-tulanlar Tavilin önünde boyunları vurularak idam olundu, Bulvadin yağma edildi ve yakıldı ve ahalişi katliâm edildi. Bu vaka Anadolu-daki şakaveti büsbütün körükledi.

Kuyucu Murad Paşanın Celâlileri tenkili ve Anadolu'da asayişin iadesi

Anadoluda Celâlilere karşı dev-let otoritesini kuran 1607 de Oruc ovasında kazandı bir muharebe ile Sadırazam ihtiyar Kuyucu Mu-rad Paşa oldu. O tarihte Anadolu'da isimleri vakânuvisler tarafından kaydolunan namı Celâliler Deli Derviş, Beyzade, Arnavud Hüseyin, Kumkapılı Ahmet Bey, Gedizli Ali, Konyalı Tavil Mustafa Çelebi, Kiraz Dünder, Arnavud Süleyman, Tepesitüylü Deli Arslan, Deli Kaplan, Kör Hüseyin, Kara Mirahur, Kör Haydar, Geç Mehmed, Dağlar Delisi, Tanrıbilmez, Baldırı kısı, Kör Mahmud, Köse Ahmed, Gedizli Akdarması, Lâz Hüseyin, Kâfir Murad, Şakaloz Ahmed, Bü-yük Halil, Küçük Halil, Ağaçtan-piri, Cinbölükbaşı, Kmaloğlu, Yağ-mur, Canbuladoğlu Ali Bey, Kalen-deroğlu Mehmed idi.

Kalenderoğlu evvelâ Ankara ve havalisini soydu ve tahrib etti Baş-ta Kalenderoğlu bulunmak üzere bütün Celâliler Canbuladoğlu Ali Beyi kendilerinin başbuğu biljir-lerdi; Ali Bey de saltanat davasına kalkmış, namına hutbe okutmakta ve para bastırmakta idi. Kuyucu Murad Paşa evvelâ Canbuladoğlu üzerine yürüdü, onu ve yanındaki Celâli reislerini Oruc ovasında bü-yük bir bozguna uğrattı, bir günde 26.000 Celâli başı kesildiğini söyler-ler. Amansız bir takib başladı, ya-kalanlar sorgusuz idam olundu.

Öldürülenleri ayrı ayrı gömmek imkânsız olduğundan büyük ku-yular açıldı ve cesedler onlara du-ruldu. Canbuladoğlu padişahın aman diledi, İstanbul'a gelerek boy-nunda kefen ile padişah huzuruna çıktı affedildi ve kendisine Maca-ristanda Tameşvar paşalığı verildi. Canbuladoğlunun kılıcdan kurtula-bilen adamları Kalenderoğlu Meh-med'in bayrağı altına girdiler. Bu-nun üzerine Kalenderoğlu Bursa ü-zerine yürüdü ve bu namı beldeyi yağma etti, oradan etrafı soyarak tahrib ederek Mihaliç, Aydın ve Saruhan havalisini dolaştı, Kara-man taraflarına gitti. Anadolu'da bütün Celâlilere «Can tende olduk-ça Osmanlıya serfuru etmek yok-tur. Üsküardan berisi bizimidir, Rumeli de Osmanlıdır» diye mektublar gönderdi; yayalar haric sancağı altında 20.000 atlısı vardı ve her yerde atlarına gök ekin ye-direrek gidiyorlardı. Koca Murad Paşa Kalenderoğlunu da Göksun derbendinde büyük bir bozguna uğ-rattı; kaçanlar hangi köye, kasaba-ya uğradıysa kılıcı ve tüfeği elinde halk ile karşılaştı ve müthiş bir Celâli kırımı başladı. Kalenderoğlu kılıcdan kurtulabilen 2000 kişi ile İrana iltica etti (1608).

Anadolu bu suretle Celâli tahri-batından kurtulmuş oldu. Mevzii bazı şakavet hareketleri kolaylıkla bastırıldı.

Dördüncü Murad zamanında A-baza Mehmed Paşa vakası

Celâli Canbuladoğlu Ali Beyin hazinedarı idi. Efendisinin Oruc ovası bozgununda yakalanmış, pek güzel bir çocuk olduğundan Yeni-çeri Ağası Halil Ağanın himayesile idamdan kurtulmuştu. Bu zatın ka-pısında yetişti, Sancak Beyi ve ni-hayet Erzurum valisi oldu. Bu a-zifesine ilâve olarak Sivas valiliği de verildi. 1624 te, İstanbul'da feci bir şekilde öldürülen Padişah İkinci Sultan Osmanın (Genç Osma-nın) kanını dava ederek isyan bay-

rağını çekti ve Celâli oldu. Bütün yeniçerileri bu kanlı vakamın faili olmakla suçlayarak valisi bulundu-ğu yerlerde bir yeniçeri katliâmına girişti. Yanında 40.000 Sekban (miliş askeri) toplamıştı. Maraş valisi Kalavun Yusuf Paşa da Sivas'a ge-lip Abazaya iltihak etti; gâile bü-yüdü. Tokadı zaptettiler; niyetleri kuvvetlerini bu büyük iş için kâfi İstanbul üzerine yürümekti, fakat görmediler; bir ihanet şüphesile Abaza müttefiki Yusuf Paşayı öldürttü Çerkes Mehmed Paşa ser-darlığında üzerine bir ordu gön-derildi; Abazaların o sırada Niğde-yi zaptetti; fakat Kayseri sahrasında Çerkes Mehmed Paşaya mağlûb oldular. Abaza Erzuruma kaçtı, af diledi, Erzurum valiliği üzerinde kalarak affolundu. 1628 de tekrar isyan etti; fakat Erzurumu muha-sara eden Serdar Hüseyin Paşaya aman ile teslim oldu; İstanbul'a git-tiğinde de hususi hayatının zevk ve mesrebi devrin padişahının hayat tarzına pek uygun olduğundan Dör-düncü Muradın gözdeleri arasına girdi ve bir müddet sonra da gıya bir rüşvet vakasından ötürü pa-dişah gazabına gelerek Kubbe Ve-ziri iken idam olundu.

Dördüncü Murad zamanında İ-lyas Paşa vakası

Abaza Paşadan sonra tarihimizde Celâliler arasında konulabilecek bazı simalar vardır, meselâ Balıkesirli İlyas Paşa gibi. Yanında pek çok sarca ve sekban besliyen bu paşa da Balıkesir, Alaşehir, Bergama ve havalisinde isyan etmişti, nihayet yakalanıp padişah huzurunda bo-ğazlanarak öldürüldü.

Sultan İbrahim zamanında Nasuh Paşazade Hüseyin Paşa vakası

Şahsi düşmanı olan Sadırazam Kemankes Kara Mustafa Paşayı devirmek için ayaklanmıştı, Kayse-ri sahrasında üzerine gelen Sivas Paşasını mağlûb etti; İstanbul üze-rine yürüdü, İzmit önünde de Os-man Paşayı bozdu. Devlet de Üs-küdara pek çok top ve asker yığı, Hüseyin Paşa Bulgurluya kadar gelmişken «Sarırazamla ser'i İla-vam için gelmişim, padişahıma asi değilim, askerine silâh çekmem»

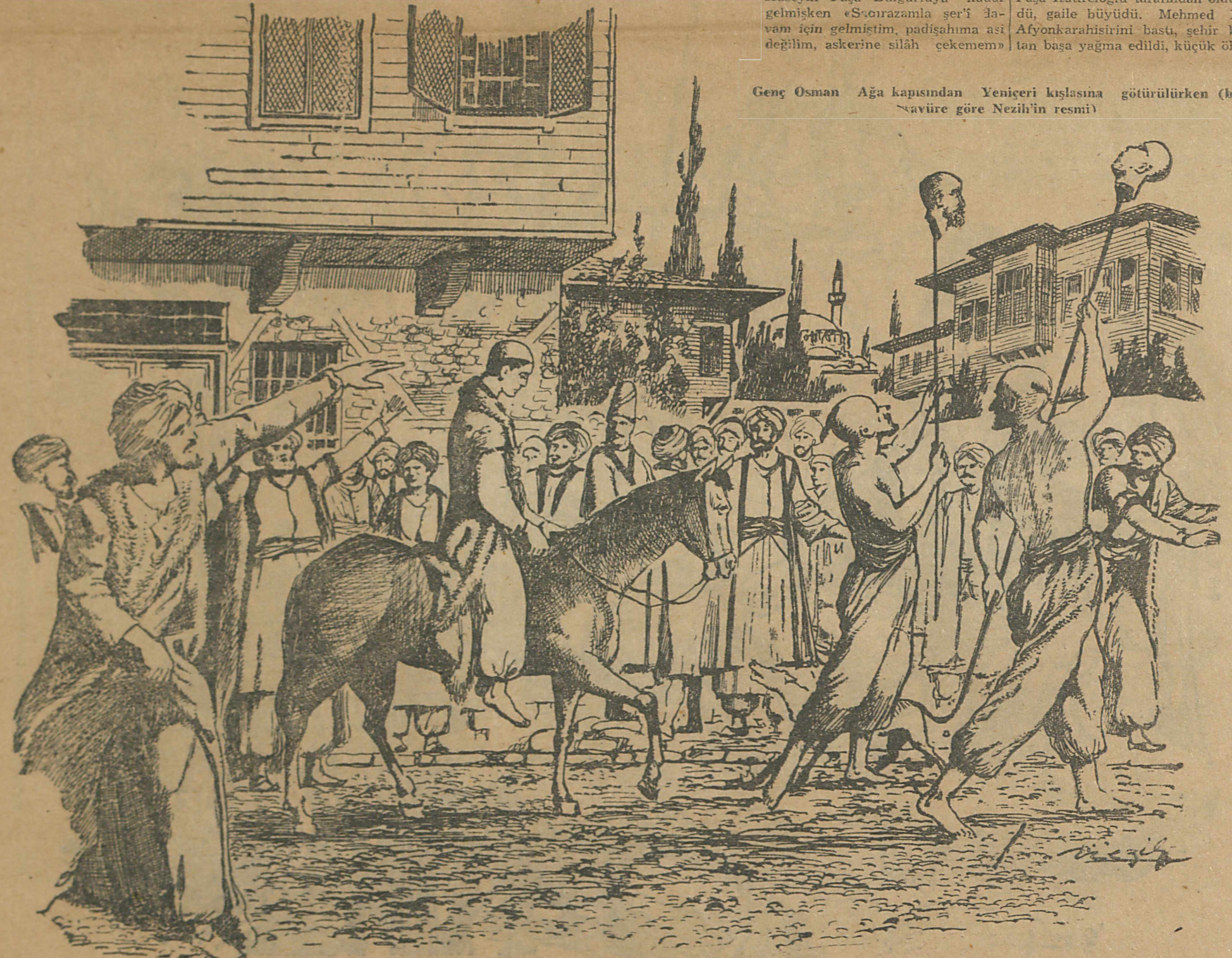
diyip kaçtı. Karadeniz kenarından bir kaç sadık adamı ile, Rumelina geçti, Rusçukta bir eski bendesinin evinde gizlenmişken yakalandı ve işkence ile idam olundu.

Sultan İbrahim zamanında Var-dar Ali Paşa vakası

Merd ve namuslu bir vezirdi; Si-vas valisi bulunuyordu, kendisinin büyük bir para isterdi. «Vergisini vermiş halkı zulüm ile ezemem!» dedi. Devrin ümerasından İbşir Paşanın Sivasta oturan nikâhli ve çok güzel karısını İstanbul'a gön-dermesi emrolundu, o zaman «İsyan bayrağını çekip Celâli oldu. Başına toplanan Sarıcalar, Sekban-ı ve Lévendier köy ve kasabaları yağmaya başladı. Sivas valiliğine Vardardan karısı istenen İbşir ta-yin edilerek Vardarın tenkiline memur edildi; ve Ali Paşa bu adam tarafından tutularak idam olundu. Yüztüze geldiğinde İbşir «Paşa baba, kendini niye böyle tehlikeye attın?» diye sorunca Vardar Ali Paşa şaşırarak: «Bilmiyor musun? . Ulan senin namusunu korumak için bu işler başıma geldi. Sonra başıma senin gibi herifi mu-llet ettiler!» demiş ve ağır hakaret-te bulunmuştu.

Sultan İbrahim ve Dördüncü Mehmed zamanında Kara Haydar-oğlu Mehmed Bey vakası

Hamideli eşrafından Kara Hay-dar Bey bir gece şahsi düşmanları tarafından Utuborduda Velibaba tekkesinde pusuya düşürülüp öldürüldü. Oğlu Mehmed Bey, ki henüz on altı, on yedi yaşlarında bir çocuktur, bu tekkeyi bastı, içinde-kileri kesti ve Celâli olup Sükût dağına çıktı. Kısa bir zaman içinde etrafına binlerce adam toplandı. Katircioğlu Mehmed isminde nam'ı bir şakinin iltihakı ile kuvveti ve cüreti arttı. Iğın ve Akşehir'e ka-dar bütün yolları tuttular, kuş u-çurtmaz oldular. Üzerlerine gön-de-rilen Anadolu Beylerbeyisi Çavuş-zade Ahmed Paşayı Sandıklı ova-sında hezimete uğrattılar, Ahmed Paşa Katircioğlu tarafından öldürüldü, gâile büyüdü. Mehmed Bey Afyonkarahisirini bastı, şehir baş-tan başa yağma edildi, küçük ölçü

Genç Osman Ağa kapısından Yeniçeri kışlasına götürülürken (bir «avüre göre Nezih'in resmi)

de bir de katliam oldu. Celâliiler oradan Isparta üzerine yürüdüler Isparta halkından büyük bir «fideye» necâsî istediler. Ispartanın gül bahçelerinde iş-ü işretle gafil yarıtlarken Ispartalıların bir gece baskına uğrayıp bozuldu. Haydaroğlu Mehmed ayaklarından mızrak ile yaralandı, sığındığı bir köyde vakalanacağını görünce intihara teşebbüs etti. Ölmedi, ağır yaralı olarak tutulup İstanbulda Parmakkapıda asılarak idam olundu. «Sarı bıyıkları benüz terlemiş, iyi at ve silâh kullanmakta mahir, harb ve darbe kadim vacibülizale faciz bir taze nevcivan yiğit idi». İdam. Dördüncü Mehmed'in ilk saltanat yıllarıdır.

Sultan İbrahim ve Dördüncü Mehmed zamanında Katreioğlu Mehmed vakası:

Namlı bir şaki idi. Haydaroğlu Mehmed Bey Celâlii olunca veziri yerinde en cüretkâr ayakdaşı oldu. Isparta bozgunu ve Haydaroğlunun felâketinden sonra Akyakalı Bekir isminde bir ayakdaşı ve bir miktar askerle Celâlilikte ve kervan vurmakta devam etti. Daima bin kişiden aşağı düşmeyen bir kuvvetle Beyşehir ve Seydişehir havalisinde dolaşır. Köylerden kaldığı güzel kızların saçlarını kesdirterek oğlan kıyafetinde dağlarda gezdi. Nihayet Celâlilik ve şaka-vekten usanarak Çay kasabasında ayandan İsa Ağaya sığındı. Bu zatın delâletle affolundu. İstanbula geldi. Dördüncü Mehmed'in ayağına yüz sürdü, kendisine Beyşehir Sancak Beyliği, Akyakalı oğlu ile sekiz on yazar adamına da sipahilikler verildi. Bilâhare Beylerbeyi (paşa) olan Katreioğlu Girid cengine iştirak etti, kahramanlıklar dilere destan oldu ve bu adada bir cenkte şehid oldu.

Dördüncü Mehmed zamanında Gürcü Abdünnabi vakası:

O devrin namlı bir sipahisidir. Sadırazam Sofu Mehmed Paşa zamanında İstanbulda Sultanahmed vakası denilen şehir muharebesile kurtulan sipahilerin kanını dava ederek Nigde'de isyan bayrağını çekti ve Celâli oldu. Butün Anadolu sipahileri başına toplandı; Konya'ya geldi, Konya sipahileri de iltihak etti; köylerden ve kasabalardan da eli silâh tutan gençleri zorla kaldırıyorlardı; Gürcü Nebi Konyaya bir serdar sevket ve hasmetle girdi. Oradan İstanbul üzerine yürüdüler Üsküdar'da Bulgurlu surlarına kadar geldiler. Fakat devlet kuvvetleriyle yapılan muharebede mağlûb oldular. Gürcü Nebi Kırşehir civarında öldürüldü, kesik başı İstanbula geldi.

Dördüncü Mehmed zamanında son Celâliiler:

1. Sultan Mustafa

Birinci Sultan Mustafa ve İkinci Sultan Osman

Birinci Ahmedin küçük kardeşidir; 1592 de doğmuştu; Ahmedin ölümüyle yirmi beş yaşındaydı. Yeni konulan veraset kanununa göre tahta oturtuldu, fakat devlet erkânı daha cülûs tebriki günü Padişahın deli olduğunu gördüler. Sultan Mustafanın anası ile taraftarlarını kuşkulandırmadan gayet ihtiyatlı bir hükûmet darbesi hazırlandı ve üç ay

Bu hükümdarın ilk saltanat yıllarında gördükleri haksızlık yüzünden Türkmen Ağası Abaza Hasan ağa, namlı sipahilerden Dasni Mirza ve Hanifi Efendi Celâlii oldular. Dasni Mirza ve Hanifi bu yolda başlarını verdiler ve kendileri beraber bir çok masum kanı döküldü. Bir ara İbşir Paşa da Celâliiler arasına katıldı; Abaze Hasan ağa ile birleşti, devletçe tatmin olunarak affedildiler; İbşir Sadırazam oldu ve devletin bu yüksek makamından azlinden sonra idam edildi.

Nihayet kendisine paşalık verilmiş olan Abaza Hasan, Köprülü Mehmed Paşa sadaretinde bu ölümlü vezirin nüfuzuna karşı tekrar isyan bayrağını çekti; kendisine yedi paşa ve bir çok namlı Sancak Beyi ve sipahi iltihak ketti. Anadolu yağma ve tahrib ile bir harabezaraya döndü. Nihayet kışlamak üzere çekildikleri Halbe, Halep valisi Köse Ali Paşa tarafından pusuya düşürülüp katledildiler; kesik başları İstanbula gönderildikleri:

Abaza Hasan Paşa, Tayyar Mehmed Paşazade Şam valisi Ahmed Paşa, Ahmed Paşanın kardeşi Raka valisi Mustafa Paşa, Mustafa Paşanın üç oğlu, Bursa muhafızı Rus Kenan Paşa, Ankara Sancak Beyi Ali Mirza Paşa, Deli Ferhad Paşa,

Ferhad Paşanın oğlu Yayhya Bey, Konya âyanından Hasan Ağa, Hasan Ağanın dört oğlu, Abaza Paşa kethüdası Kefeli Ali Ağa, Kapucular kethüdası Mahmud Ağa, Ankara Ali Bey, Mardin Voyvodası Siyavuş Bey, Teke âyanından Satılmış Bey, Tekeli Kadı Vahab Efendi, Erzurumlu Nebi Ağa, Bektâşî Ömer Ağa, Kâhya Osman Ağa, Şanlı Reşid Çorbacı Maraşlı Osman beyzade, Konakçıbaşı Abaza Mustafa, Kilisli Ali Ağa, Sisli Müneccim Bekir Bey, Boşnak Mehmed Ağa, Bekir Paşaoğlu Ali Paşa, Kör Hasan Ağa, Tatar Ahmed Ağa, Mirahur Muslu Ağanın başlarıydı; bunlar namlı Celâliiler idi, kesik başları mızraklar üzerinde teşhir edildi. Ayrıca iki yüzden fazla da sair Celâlii başları gelmiş, Babı Hümayunun önünde kesik başlardan ehramlar yapılmıştı.

Köprülü Mehmed Paşanın diktatörlük devri, bunu takib eden on beş senelik Köprülüze sadareti, Merzifonlu Mustafa Paşanın sadareti Anadolu'da Celâlilik adını kökünden kaldırdı. Bundan sonra devlete karşı isyan yerine Anadolu'da adı şakavet vakaları görülür. (Bu yazıda zikredilen vakalar için bir eserde kronoloji notlarına bakınız.)

sonra Mustafa tahttan indirilerek Ahmedin büyük oğlu şehzade Osman, İkinci Osman unvanile padişah ilân edildi. Tarihimizde Genç Osman adıyla pek meşhur olan bu padişah dört buçuk yıl kadar hükümdarlıktan sonra kanlı bir yeniceyi ihtilâlinde feci bir şekilde öldürdü; ihtilâlin başlıca körükçülerinden biri olan Kara Davud Paşa Mustafanın eniştesi olduğundan mecnun ikinci defa tahta oturtuldu; birinci Mustafanın bu ikinci saltanatı da bir buçuk sene kadar sürebildi; at üzerinde duramayan, ağzından salyalar akan, halka heybetli görünmek için başına kazan kadar kavuk giymek isteyen, sakalının tellerine inci dizdirten, deniz gezintilerinde harelk yapmaları için balıklara avuç avuç para serpen, huzuruna çıkan sadırazamın başına yumrukla vurup kavuğunu düşürdükten sonra kakkahalarla gülen padişahın deliliği halk ağzına düştü. Tekrar tahtından indirildi ve Birinci Ahmedin on dört yaşında bulunan ikinci oğlu Murad tahta oturtuldu; Mustafa sarayda bir odaya hapsedildi ve burada on altı sene daha yaşayarak 1639 da öldü.

2. Sultan Osman (Genç Osman)

Birinci Ahmedin büyük oğludur; 1604 te doğmuş, 1618 de mecnun amcasının yerine Padişah ilân edilmiştir. Vatanperver ve enerjik bir genci; zeki, cesurdu. Türkiyede, Osmanlı hanedanından başlıyarak kökten bir inkılâb yapmayı düşünüyordu; Şeyhülislâmın kızıyla ve Türk ananelerine göre bir düğün yaparak evlendi ve sultanının tek zevcesi olacağını söyledi; bu suretle temiz bir aile kuruyor, hanedanı, menşeleri meçhul kalmış ihtilâtlardan kurtarmak istiyordu; Genç Osman saraydaki cariyeleri sadece sarayın harem dairesinin hizmetkârları olarak görmüş ve «Odalık, müstefrişe» usulünü kaldırmıştı. Bu hareketi bütün harem halkını ve ananelere bağlı saray takımını kendisine düşman yapmıştı. Günlük hayatında, halktan zengin bir şahıs gibi giyinirdi; Padişahın bu asil hareketi de yadırgandı, yaşının küçüklüğü de eklenince Padişah olarak halkın ve askerinin gözünü dolduramada, kendisiyle «Osman Çelebi» diye alay edildi. Hocası Ömer Efendi âlim bir adamdı, Sultan Osman kendisine büyük bir itimad gösterdi ve daima irşadlarına muhtac olduğunu bildirdi; bu hoca efendi ile genç Padişahın sair itimad ettiği kimseler bu itimadı suiistimal ettiler, servet yapmak için rüşvet kapılarını alabildiğine açtılar öylesine ki Padişah âmmenin nefretini kazandı. İstanbulun asayiş ve inzibatı bakımından çok şiddetli davrandı, içlerinde bir çoğu yeniceyi olmak üzere uygunsuzluk yapanlar taş gemilerinde zincire vuruldu, bir kısmı idam olunup denize atıldı. Bu hareketler de yeniceyleri ve büyük şehrin uygunsuz takımını hükümdara can düşmanı yaptı. Polonyaya karşı harb açan genç padişah ordunun başında sefere gitti ve Hotin (Hotin) kalesini muhasara etti. Padişahın zaferle dönmesini istemeyen yeniceyler gevşek davrandılar, Sultan Osman bu küçük kaleyi zaptedemedi, hattâ bir nevi mağlûbiyet havası içinde döndü İstanbula geldikten sonra kafasına yeniceyi ocağını kaldırdı yeni bir asker ocağı kurmak fikrini koydu; bunun için de hacca gitmek bahanesiyle Mısra gitmek istiyordu; İstanbulda askerî ihtilâl çıktı; yeniceyler, onlara katılan sipahi oğlanları ve halkın ayak takımı sarayı bastı, genç Padişah saraydan Ağa kapısına kaçarak yeniceyi ocağına sığındı, yeniceyler kendi ağalarını da paralandılar, Sultan Osman Ağa kapısından alarak sırtında bir entraf ile, başı açık, yalınayak bir hammal beygirine bindirdiler ve türlü hakaretle Aksarayda Etmeydanındaki kışlalara götürdüler.

Yolda Altıncıoğlu isminde yeniceyi haytalarından bir kopuk on sekiz yaşındaki genç ve güzel Padişahın baldır ve bacaklarını sıkakam retini gösterdi; «Canım Osman Çelebi.. Şehbaz yiğitleri taş gemilerine doldurup denize atmak nasıldı?!» diyen serseriler oldu. O ihtilâl gününün

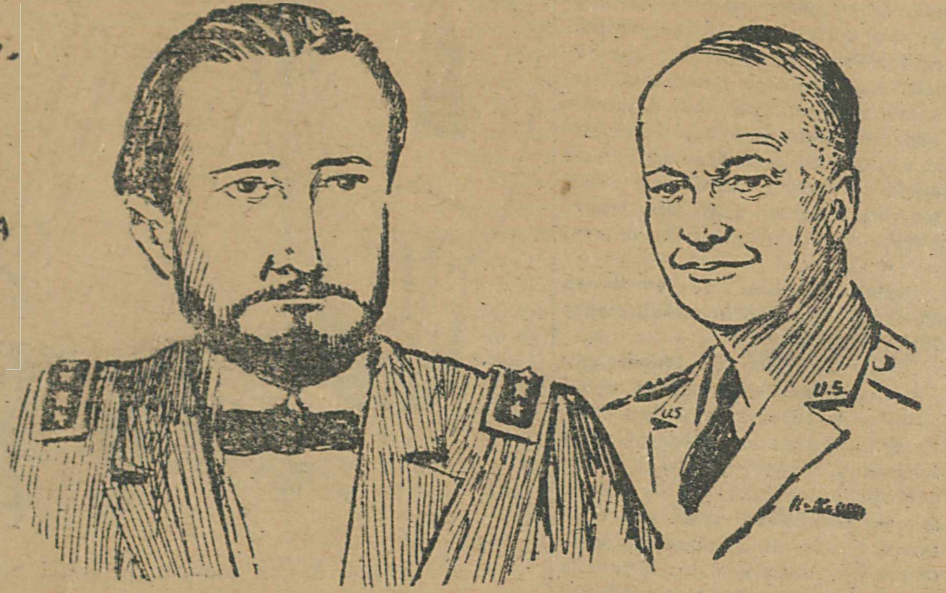
(Devamı 90 ıncı sayfa)

İkinci Osman zamanında 1621 yılında çok katı bir kış olmuş, Haliç tamamen boğaziçide kısmen donmuştu. «Yol oldu Üsküdar'a bin otuz da Akdeniz dondu.» diye tarih düşürülen bu müthiş soğuklar da halk genç padişahın uğursuzluğundan bilmişti.

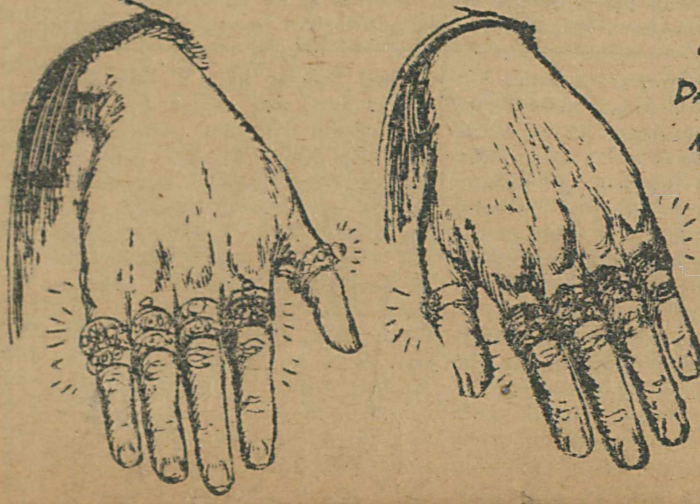
Tarihimizden Garib ve Meraklı Şeyler

ŞİMALİ AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNİN KURULUSUNDAN ZAMANIMIZA KADAR AMERİKA CUMHUR BAŞKANLARINDAN YALNIZ İKİ ZAT TÜRKİYEYE GELMİŞTİR. BİRİ GENERAL GRANT'DIR, BAŞKANLIK MÜDDETİNİ TAMAMLADIKTAN SONRA SEYYAHATE ÇIKTI VE MEMLEKETİMİZE UĞRADI (İKİNCİ ARDÜLHAMİD DEVRİ) BİRİ DE ŞİMDİKİ BAŞKAN GENERAL AYZENHOVER'DİR, SEÇİM ARİFESİNDE MEMLEKETİMİZİ ZİYARET ETMİŞTİ; HER İKİ BÜYÜK AMERİKALI TÜRKLERDEN HURMET VE SEVGİ GÖRMÜŞTÜR.

LÂLE DEVRİNDE ATÂ ADINDA BİR TABAKHANE AMELESİ GAYET GÜZEL 80 ÇEŞİT LÂLE YETİŞDİREREK HEM REKOR KIRDI, HEMDE ZENGİN OLDU.

2.000.000 TAŞIYAN İKİ EL

LÂLE DEVRİNİN BÜYÜK VEZİRİ DAMAT NEVŞEHİRLİ İBRAHİM PAŞA MÜCEVHER MERAKLISI İDİ. İKİ ELİNİ GAYET KIYMETLİ ELMAS, ZÜMRÜD, YAKUT VÜZÜKLERLE DONATIRDI. BU İKİ MURASSÂ ELİN TAŞIDIĞI YÜZÜKLERLE 2.000.000 ALTIN KIYMET BİÇİLMİŞTİ

235 YIL EVVEL İSTANBULDA BİR DENİZ ALTI GEMİSİ

1719 DA ÜÇÜNCÜ AHMED OĞULLARINI SÜNNET ETTİBİ, BU MÜNASEBETLE İSTANBULDA ON BEŞ GÜN ON BEŞ GECE DEVAM EDEN MUAZZAM BİR DÜĞÜN YAPILDI. BİN TÜRLÜ EĞLENCE ARASINDA BİR GÜN HALIÇDE TERSANE KASRI KARŞISINDA BÜYÜK BİR TİMSAH GÖRÜLDÜ. DENİZ EĞLENCELERİNE GELEN KAYIKLAR KORKU İLE KAÇIŞIRKEN TİMSAH DENİZE DALDI; BİR SAAT SONRA TEKRAR SU YÜZÜNE ÇIKTI, AĞZINI AÇTI, AĞZININ İÇİNDEN ÇIKAN SÂZENDELER VE RAKKASLAR TİMSAHIN SIRTINA ATLAYARAK SAZ ÇALMAĞA VE OYNAMAĞA BAŞLADILAR. TERSANE KASRINDA BULUNAN PADİŞAH VE ŞEHZADELER VE YÜZLERCE SANDALI DOLDURMUŞ OLAN HALK HAYRETLER İÇİNDE KALDI. BU TİMSAHI TERSANE MİMARİ İBRAHİM EFENDİ YAPMIŞTI; VE MUHAHKAK Kİ YER YÜZÜNDE YAPILMIŞ İLK DENİZ ALTI GEMİSİ İDİ.

Karlofça Muahedeleri

Sadırazam ve Serdar Merzifonlu Kara Mustafa Paşanın Viyana'ya muhasara ettiği sırada uğradığı ağır mağlûbiyet ile tarihimizde ilk bozgun devri başlamıştı. 1683 ten 1699 yılına kadar, mevzîl bir iki muvafakîyet müstesna, bozgun önlenemedi. Nihayet Sadırazam Köprülü-zade Fazî Mustafa Paşanın Sırkamen meydan muharebesinde şehid olması, Osmanlı devletini mukadderata boyun eğmeğe mecbur etti; ilk fırsatta geri almak ümidile dört düşman devlete toprak verilmesinin bir emrivaki olduğu kabul edildi. Müttelikler de çok yorgun düşmüş olduklarından Macaristan'da Karlofça kasabasında Türkiye ile Rusya, Almanya (Avusturya), Polonya ve Venedik ile ayrı ayrı dört sulh muahedesi imza olundu. Bu muahedelerin metin hülasaları şudur:

Rus mütarekesi
(4 kânunusani 1699)

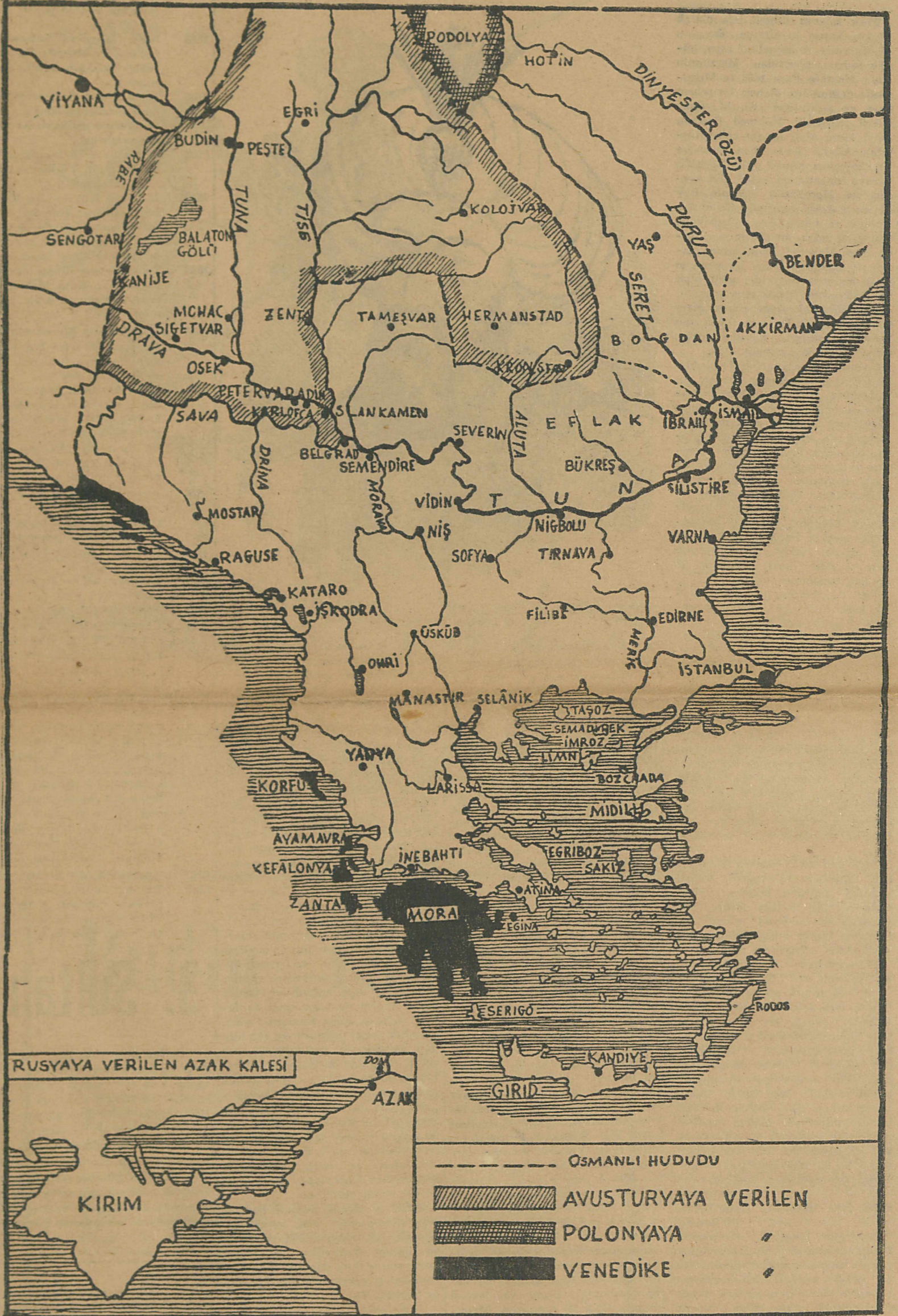
Ruslar tarafından zaptedilmiş olan Azak denizi nihayetindeki Azak kalesi Rusyaya terkedilmiştir. (Bu kale 1711 Perut mpahedesile geri alınacaktır. Sulh için kroloji cedveline bakınız).

Avusturya muahedesi
(26 kânunusani 1699)

Erdel Avusturyaya terkedilmiştir - bu memlekette yalnız Tameşvar (Banat) eyaleti Türkiyede kalmıştır (Almanlar buraya girememişlerdi) - Tuna ve Tunaya dökülen sulara ticaret gemileri serbest işleyecektir, Tuna ve Tunaya dökülen sulara hududda bulunan adalar Avusturyaya aid olacaktır - her iki taraf hududda yeni kale yapmayacaktır, fakat mevcut kaleleri tahkim ve takviyede serbest bulunacaktır - Her iki taraf çeteciliği şiddetle önleyecektir - Her iki tarafın tebaasından müfsid ve asiler karşı tarafa iltica ederses kabul ve himaye olunmayacaktır - Bu harbde Türk taraftarı olan Erdelliler (Macarlar) Osmanlı imparatorluğunun Avusturya hududundan uzak eyaletlerinde yerleştirileceklerdir ve Osmanlı tabiiyetine kabul olunacaklardır - Harbin devamınca her iki tarafın elinde beylik zindanlarda bulunan esirler, fidyei necat karşılığında serbest bırakılacaktır, eşhas elinde bulunan esirler ve Kırım tatarları elindeki esirler münasib veçhile ve makul, mutedil fidyei necatlarla serbest bırakılacaktır; esirin sahibi ile uzlaşmazsa, fidyei necatı mahallî hâkim takdir edecektir - Her iki tarafın tüccarları, bundan evvelki muahedelerin hükümlerine göre himaye edileceklerdir - Bundan evvelki muahedelerin, bu muahede ile değişmeyen maddeleri aynen yürürlükte kalacaktır - iki hükümdar yekdiğerine büyük elçiler gönderecek, bunlar fevkalîde merasimle karşılanacak ve her iki hükümdarın şanına lâyık hediyeler getireceklerdir. Bu sulh yirmi beş yıl için akdedilmiştir.

Venedik muahedesi
(26 kânunusani 1699)

Mora yarımadası bütün şehir, kasaba, kale ve palangalarile Venedik cumhuriyetine terkedilmiştir. - Yunanistanın geri kalan kısmı Osmanlı devletine aid olup bu harbde Venedikliler tarafından zaptedilen İnebahtı Osmanlı devletine iade olunacaktır - Osmanlı devleti Preveze kalesini yıktıracaktır - Ayamavra adası Venedikte kalacaktır - Korint körfezinden her iki devlet müştereken istifade edecektir ve bu körfez sularında korsanlık müştereken önlenecektir - Yunan sahi-

linde ve Akdenizde bu harbden evvel Osmanlı devletinin elinde bulunan adalar yine Osmanlı devletine kalacaktır - Mora civarında bulunan Egin adası Venediğe terkedilmiştir - Dalmaçyada Venedik lehine hudud tashihi yapılmış ve bazı kaleler Venedik cumhuriyetine terkedilmiştir - Raguse arazisi Osmanlı topraklarına ilhak olunmuştur - Hududda şakavet önlenecek, her iki devlet, kendilerine iltica eden

haydukları, şakileri karşı tarafa iade edecektir - Bu harb esnasında ihanetten ve casusluktan mahkûm olanlar için bir umumî af ilân olunacaktır - Bundan evvel Venedikle akdedilmiş olan ticaret muahedeleri tecdid olunacak ve aynen yürürlükte kalacaktır.

Polonya muahedesi
(26 kânunusani 1699)

Türkiyenin Bucac muahedesile

ilhak ettiği Podolya eyaleti Polonyaya iade edilmiştir.

***

Bu ağır muahedenin imzasına ve ran mağlûbiyetler Viyana öndeki bozgunumuzla başlamıştı; bu bozguna da Polonya Kralı Jan Sobyeski'nin mutaassib hıristiyanlık duygularile Viyananın imdadına koşması sebep olmuştu.

Almanya imparatorluğunun pa-yitahını ve hattâ mevcudiyetini

kurtaran bu adam, daha kılıcının üstündeki Türk kanları kurumadan Almanlardan en ağır istiskali görmüştür.

Muahede 1699 da, yani Onsekizin ci asrın eşliğinde imzalanmıştı. Onsekizinci asırda ise Polonya, Rusların, Avusturyalıların ve Prusyalıların pençesinde parçalanırken Polonyanın istiklâlini kurtarmak için çırpınan tek asil Avrupa milleti Türkler olacaktır.

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa

Türk kalbini ikinci defa olarak Viyana kalesi kaplarına dayayan büyük vezir ve onyedinci asrın büyük sadrazamlarından Merzifonlu Kara Mustafa Paşa 1634 te Merzifonda doğmuştur. Babası bu şehrin bey ve egrafından Sipahi Oruc Beydi. Köprülü Mehmed Paşanın şahsi dostu olan bu zat oğlu Mustafa'yı küçük yaşta iken tecrübe ve namusuna itimat ettiği Köprülü Paşaya bir manevî evlad gibi vermiş ve Merzifonlu Mustafa Bey Mehmed Paşa kaptanında itinalı bir terbiye ve tahsil ile yetiştirilmiş, henüz on sekiz, on dokuz yaşlarında iken Mehmed Paşa, esmer, fakat çok vakısklı, güzel bir yüze ve merd ve cesur bir ruha sahip olan bu delikanlıya kızını vermişti.

Köprülü Sadrazam olunca Merzifonlu Mustafa Beye de ikbal yolu açılmıştı; telhisi, mirahur oldu; Silistre valiliği ile paşa oldu.

Cocukluğu ve gençliği Fazıl Ahmed Paşa ile kasdesten ileri bir arkadaşlıkla geçmişti. Ahmed Paşa genç vâsında Sadrazam olunca Merzifonlu Mustafa Paşa da Sadrazamın en yakın iş arkadaşlarından biri oldu; Sadrazam Girid cenine giderken Kaptanı deryalık ile Türk donanması bu cesur vezirin eline teslim edildi; Sadrazamın Edirne'de oturan padişahın yanında kaldığı yıllarda «Sadaret kaymakamı» unvanı ile İstanbul onun eline emanet edildi; Ahmed Paşanın genç vâsında ölümü üzerine de 42 yaşında sadrazam oldu.

1682 de Avusturyaya karşı yeni bir harb hazırlığına başlandı zaman. Merzifonlu Viyanaya kadar giderek Mukaddes Roman Cerman imparatorluğunun payitahtı ve Avrupanın o asırda en büyük şehri olan bu beldeyi muhasara ve zaptetmeğe kat'î olarak karar vermişti. Estoni Belgradda topladığı bir harb meclisinde bu fikrini açığa vurdu, yanındaki Türk kumandanlarına da kabul ettirdi. Haklıydı. Türk ordusunun önüne geçecek bir kuvvet tasavvur edilemezdi ve nitelikle Türk ordusu Avusturya hududunu geçtikten sonra Viyana önüne kadar adeta mesireye gider gibi yürüdü ve bu büyük şehri muhasara etti.

Türk ordusu Viyanaya yaklaşıken. Almanya İmparatoru Birinci Leopold şehirden kaçmış. «Haşmetmeab, bizi bırakıp nereye gidiyorsun!» diye feryad ederek sokaklarda atının ayağı altına atılan Viyanalıları çığnivererek geçmişti.

Macaristanın istiklâlini Türk destârlığında ve Türklerin asil ve necib vâdında gören Macar iletir gelenlerinden Erdel Kralı Apafi Erdel ordusu ile, orta Macar kralı tavin edilmiş olan Tökeli İmre de yeni kurulmuş ve gönüllüler den mürekkep Orta Macar ordusile Türk serdarının ve sadrazamının yanında idi. Hattâ Tökeli İmre, türkçe yazdığı nâmelerine bastığı mührü de türkçe kazdırmıştı; bu mübâde dostluğunun, asil ve necib duygularının ifadesi olarak su bevit vazıhdı:

Muhâli Âli Osmanın, itaat üzreyim emre;
Kralı Orta Macarım, nâmin Tökeli İmre...

İmparator Leopold Avrunanın bütün hristiyan hükümdarlarına yardım istiyen nâmeler göndermişti. Fakat, Avrupa hükümdarları bu savlet karşısında tahaset içinde ve tereddüd içinde idiler. Yalnız Polonya kralı, Jan Sobyeski, ki mutazzeb bir katolikti. Geneli, ve müşakkak ki cesurdu. Neticesi büyük bir macera olarak Polonya cesusunun başında Viyananın imdadına koştu Türk ordusuna ağır bir darbe vuracağını tahayyül bile etmiyordu. maksadı, sadece bu geçen Türklere karşı mukavemetini biraz daha uzatmaktan ibaretti. Fakat Viyananın imdadına geldiği haber alınan Sobyeski ve karşı Tuna recidlerini tutanağa memur olan Kırım Hanı Murad Giray, Merzi-

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa

fonlu Kara Mustafa Paşanın azamet ve ihtisamını çekemediği için ihanet etti. Buna aynı vazife verilmiş kumandanlardan İbrahim Paşanın da ihmali inzımapı edince, Sobyeski, Tatar süvarilerinin boş bıraktığı Tuna geçidinden geçti ve beklenmedik bir anda Viyana önündeki 200,000 kişilik büyük Türk ordusunun ta kalbini vurdu. Ordumuzda beklenmedik, umulmadık müthiş bir panik oldu. serdar, otağını olduğu gibi bırakarak canını fedakâr ben-delerinin yardımile zor kurtardı ve perişan olan Türk ordusunun dağılan birliklerini zorlukla toplayarak Belgrada çekildi. Murad Giray Hanlıktan atıldı. Bozgunun hakiki mesulü olmamakla beraber, yaş hayli ilerlemiş bir ihtiyar olan İbrahim Paşa derhal idam edilmişti. Bu asil adam, cellâd pençesinde hayatının son anını yaşarken son söz olarak «Pahisahmıza söyleyin.. Sadrazam beni haksız yere öldürtüyor. Fakat onu öldürmesinler.. bozgunun önünü gene ancak o alabilir, müthiş bir felâketi ancak o önleyebilir!» demişti.

İbrahim Paşanın basdüsmanlarından biri de, sarayda Kızlarağası zenci Yusuf Ağa ile Başmihrahur Boşnak Sarı Süleyman Ağa idi. Viyana bozgununu haber aldıkları zaman Sarı Süleyman Edirne sarayında zenci Yusufun odasına koşmuş; «Düşmanımızın işi bitti, intikam alacak günler geldi!» diyerek, bu cahil, karayürekli, duygusuz adamlar ellerinde mendileri döne döne, göbek çalkaya çalkaya zıplayıp oynamışlardı.

Merzifonlu harbe giderken padişahın yanında sadaret vekili olarak Kara İbrahim Paşa isminde bir veziri bırakmıştı. Yusuf Ağa hemen İbrahim Paşa ile buluşmuş, Merzifonlu'yı kasdederek: «Bu herifin niceyedek kılıcı altında asılasın.. muradın sadrazamlık değil mi.. işte bundan iyi fırsat mı olur!» diye İbrahim Paşayı da kendi taraflarına çekmiş ve üçü birden Kara Mustafa Paşanın ölümüne doğru yürümüşlerdi. Evvelâ padişahın sadrazama olan itimatını sarstılar: «Asker şöyle dursun kendisinden halk bile yüz çevirmişler!» dediler. Sonra av düşkünü padişahı korkuttular: «Saltanat sevdaına düşmüşür.. Anadolu ve Rumelindeki âyan

ve eşrafa bu madde için kağıtlar göndermişler!» dediler; hükümdara sahte mektublar gösterdiler.

O sırada Edirneye Sadrazamın en emin adamlarından telhiscisi İsmail Ağa geldi.. hükümdara Merzifonlunun mufassal bir rapor-mektubunu getirmişti. Sadrazam Padişaha takdim edilmek üzere 100,000 altın ve 50,000 altın değerinde mücevher göndermişti.. Kara İbrahim Paşa, zenci Yusuf ve Boşnak Süleyman telâşa düştüler: «Padişah bizi ele verirse mahvoluruz!» diyecek Yusuf Ağa avda bulunan padişahı ikna etti. İsmail Ağayı avden dönen padişahın huzuruna akşam karanlığında çıkardılar. Yorgun ve sinirli hükümdar vezirin adamını söyletmedi: «Paşan da sen de bir alay yalancılar, bir alay mel'unlar-sınız. devleti yıkıp ırzımı payımal ettiniz. askerlerim ve paşalarım öldürüldü.. memleketlerimi kâfire aldurdunuz» diye bağırды ve saraya girdi. Akşam ile yatı arası da İsmail Ağanın idam fermanı çıktı. Merzifonlunun mektubu ve gönderdiği paralar ve mücevherler yok edildi. Belgrada da Kapucular Kethüdası Ahmed Ağa ile Merzifonlunun idam fermanı gönderildi.

Bir öğte üzeri.. Belgradda Paşa sarayının üst kattaki divanhanesinde namaz kılmaya için Sadrazamın seccadesini sermişlerdi.. namaza durulduktan az sonra Merzifonlu penecereden Kapucular Kethüdası ile maiyetini gördü ve:

— İmam efendi.. namazı boz.. iş gayn yüzde oldu! dedi.. ve ellerini uğuşturarak divanhanede dolaşmağa başladı. Kapucular Kethüdası huzuruna girince hiç bir şey söylemeden el kavuşturup durdu.. Kara Mustafa Paşa:

— Ne haber?..
Diye sorunca Kapucular Kethüdası:

— Şevketlü Padişahımız sende emanet olan Mührü Hümayunla Saneağ Şerifi ve Kâbe anahtarını istedi! dedi. Paşa:

— Emir Padişahımın!
Diyip koynundan mührü çıkarıp verdi. Saneağ Şerif ile Kâbe anahtarını da saneklerle getirip teslim etti ve:

— Bize ölüm var mı?
dedi: Ahmed Ağa:
— Olmak gerek. Allah unandan

DÖRDÜNCÜ SULTAN MEHMED DEVRİNİN KRONOLOJİSİ

(Başarısı 102 nci sayfada)

- İmre'nin burada parlak merasimle orta Macar tahtına oturarak taç giymesi
- 1683 Nisan: Dördüncü Sultan Mehmedle Sadrazam ve Serdar Merzifonlu Kara Mustafa Paşanın orduyu hümayun ile Edirne'den hareketi (padişah Belgradda kalmış, Serdar ordu ile harbe gitmiştir)
- 1683 (27 haziran). Sadrazam ve Serdarın Estoni Belgrad'da büyük bir harb meclisi toplaması ve bu mecliste doğrudan doğruya Viyana üzerine gidilerek bu namli şehrin muhasarası ve fethine karar verilmesi.
- 1683 (Temmuz); Türk ordusu Viyana önünde (bu ayın 14 üncü çarşamba günü Türkler tarafından Viyananın ikinci defa muhasarası başlamıştır.
- 1683 12 eylül; Kırım Hanı Murad Girayın ihaneti ve Budin Beylerbeyisi ihtiyar İbrahim Paşanın ihmali yüzünden Türk ordusunun Viyana önünde uğradığı mağlûbiyet, muhasaranın kaldırılması ve ordumuzun perişan bir halde geri çekilmesi (bu eserde Merzifonlu Kara Mustafa Paşa yazısına bakınız)
- 1683 7 teşrinievvel; idem olunan İbrahim Paşa yerine Budin Beylerbeyisi olan Kara Mehmed Paşanın Cigerdeien (Parkani) kalesi önünde Polonya kralı Sobyeski'yi müthiş bir bezimete uğratması
- 1683 Büyük vezir Merzifonlu Kara Mustafa Paşanın Belgradda idamı; Kara İbrahim Paşanın sadareti; Bekri Mustafa Paşanın Almanlara, Boşnak Sarı Süleyman Paşanın Polonyalılara karşı serdar tayin edilmesi
- 1684 Papa, Almanya imparatoru (Nemse çarısı), Polonya kralı, Venedik cumhuriyeti ve Rus çarı arasında Türklere karşı bir mukaddes ittifak akdedilmesi; Venedik cumhuriyetinin harbe girmesi ve Yunanistanın cenubunda ahalisinin Türklere karşı asilği ile meşhur Moraya asker çıkarması
- 1684 Vişgradın sukutu. Budinin birinci muhasarası (bu eserde Budinin son günleri yazısına bakınız)
- 1684 Ayamura adasının ve Preveze kalesinin Venedikliler tarafından zaptı
- 1685 Uyvar kalesinin Almanlar tarafından zaptı
- 1685 Bu yıl içinde ve geçen 1684 yılında Polonya kralı Sobyeski Türklere karşı birbiri arkasından mevzii mağlûbiyetlere uğramaktadır.
- 1685 Sadrazam Kara İbrahim Paşanın azli; Boşnak Sarı Süleyman Paşanın sadreti
- 1686 Navarinin Venedikliler tarafından zaptı
- 1686 2 eylül. Budinin Almanlar tarafından zaptı (bu eserde Budinin son günleri yazısına bakınız)
- 1687 Cephe'deki ordunun Sadrazam ve Serdar Sarı Süleyman Paşaya karşı isyanı; vezirin bir gemiye binerek Tuna yolile İstanbulla firarı, Halep Beylerbeyliği ile orduda bulunan Siyavuş Paşanın askerini ısrarile serdar vekilligini kabul etmesi ve isyan vakasını padişaha bildirmesi. Firari Sadrazamın Mührü Hümayun ile Sancak Şerifi sadaret kaymakamı bulunan Receb Paşaya teslim ettikten sonra büyük şehirde gizlenmesi. Asi ordunun cepheyi bomboş bırakarak Belgrada çekilmesi, oradan Edirne üzerine yürümesi ve askerini isteği üzerine Süleyman Paşanın azile Siyavuş Paşanın Sadrazam tayin edilmesi. Sarı Süleyman Paşanın bulunması, idamı ve orduyu durdurmak için kesik başının askere gönderilmesi; fakat asi ordunun İstanbula doğru yoluna devamı (yeni Sadrazam asi askerini elebaşları zorbaları elinde bir kukla halindedir; bu zorbalıların en namlıları Küçük Mehmed, Cadı Yusuf, Fetvacı Hüseyin, Kel Piri ve Hacı Alidir)
- 1687 Atınanın Venedikliler tarafından zaptı
- 1687 İstanbul önüne gelen ve artık payitahta hâkim olan asi ordunun, padişahı çilginca av merakı devlet işlerini yüzüstü bırakmakla itham etmesi; Dördüncü Mehmedin tahttan indirilmesi ve Üçüncü Sultan Süleymanın cülüsü..

3. Sultan Süleyman

Sultan İbrahim'in ikinci oğlu idi. 1642 de doğmuştu. Büyük kardeşi Avcı Sultan Mehmed tahttan indirilip de padişahlığa davet olunduğu zaman kırk beş yaşında bulunuyordu; beş yaşında yani kırk yıldanberi İstanbul ve Edirne sarayları haremünün bir odasında mahbus yaşamıştı. Uzun boylu, koyu kumral, yakışıklı, güzel adamdı. çocukluğu, gençliği insan olarak en cevval ateşin yılları dört duvar arasında geçmişti.

Kasten tahsili ihmal edilmiş, ibadet için Kur'anı Kerimden bazı ayetler ezberlemişti. Saadetini ahretinde arayarak ümitsiz, dünyasından bezmiş, eihandan bîhaber ölümünü bekleyen padişah olduğu söylenmişti. Üstünde yeşil atlastan soluk eski bir entari, takatsız adımlarla odasından çıkmış, bir müddet etrafını hayran hayran temaşa edip kendisi gibi kırk se nedenberi mahbus bulunan küçük kardeşi Şehzade Ahmedin derhal serbest

(Devamı 114 üncü sayfada)

ayırmasın?.

Dedi. Sadrazam seccadesini serdirtti. Gelenler dışarı çıktılar. Öğle namazını kıldı, dua etti. Yanındaki bir kaç sadık içoğlanına:

— Siz artık gidin.. beni duadan unutmayın!

Dedi. Kürkünü, sarığını çıkardı; bir adamına:

— Söyle gelsinler.. şu habrı da kaldıma.. vücudum toprağa düşsün! dedi.

Cellâdlar içeriye girdi. İpi hazırladılar.. merd adam uzun sakalını efile kalırdı: «Usulile takın!» dedi.

Cellâdlar ipi iki defa çekincece

teslimi ruh etti. Cesedini odada soydular.. Saray avlusuna indirip bir köhne çadırın içinde gaslettiler. Namazı kıldıktan sonra cellâd tabut içinde bu büyük başı gövdesinden ayırdı.. cesedi sarayın karşısındaki camiin hatiresinde defnedildi. Kesik baş gafil Dördüncü Sultan Mehmede gösterilmek üzere Edirneye götürülecekti.. Dördüncü Sultan Mehmed yalnız devletin değil, kendi şahsi saltanatının da en sağlam direğini kendi elle kesmiş, devirmişti.. Koca Türkiye İmparatorluğu müthiş bozgunun ilk yılında bir takım cahil, âciz, haris adamların elinde kalmıştı..

Tarihimizden Garib ve Meraklı Şeyler

ŞEKERDEN ÇİÇEK BAĞÇESİ

PÂDİŞAHLAR OĞULLARINI SÜNNET ETDİRDİKLERİ ZAMAN, İSTANBUL ESNAFI ARALARINDA AYRI AYRI PARA TOPLARLAR, HER SINIF ESNAF, KÂHYALARI VE İHTİYARLARI VASITASI İLE ŞEHZADEYE KIYMETLİ BİR HEDİYE ALIP GÖNDERİRLERDİ. ÜÇÜNCÜ AHMED OĞLUNU SÜNNET ETDİRDİĞİNDE OKMEYDANINDA ON BEŞ GÜN ON BEŞ GECE SÜREN BİR DÜĞÜM YATIRMIS İDİ; BU DÜĞÜNDE İSTANBUL ŞEKERCİLERİ ŞEHZADEYE TÜRLÜ ŞERERLERDEN YAPILMIŞ BÜYÜK BİR ÇİÇEK BAĞÇESİ TAKTİM ETMİŞLERDİ.

VAN GÖLÜNDE İLK GEMİ

XVI. ASIRDA TÜRK ORDUSUNUN BİR ŞARK SEFERİNDE, O ZAMAN HENÜZ BASİT BİR YENİÇERİ ZÂBİTİ OLAN BÜYÜK SANATKÂR MİMAR SİNAN TARAFINDAN YAPILMIŞTI.

KAHVE DİBEKCİLERİ

KAHVE DEĞİRMENLERİ ÇIKMADAN, KAHVE TÛCCARLARI KAVURDUKLARI KAHVELERİNİ MİRİ DİBEKLERDE DÖĞDÜRTÜRLER VE KARSILIĞINDA BİR DİBEK RESMİ ÖDERLERDİ. İSTANBULUN KAHVE DİBEKLERİ EMİNÖNÜNDE İDİ VE DİBEKLER "TAHMİS OCAĞI" DENİLEN BİR YENİÇERİ KITASININ ELİNDE İDİ, DİBEKÇİLER DE OCAĞA KAYITLI HAMMALLAR İDİ. BUNLAR OCAĞIN SON ANARŞİ DEVRİNDE SAF KANVEYE YARI YARIYA HER ŞEY KATARLAR, TÛCCARLARI SES ÇIKARAMAZDI; İSTANBULDA SAF KAHVESİ BULUNAMAZ OLMUSTU.

KÜÇÜK NOTLAR

ESİR PAZARLARI VE ESİRCİ REZALETLERİ

Oğlan ve kız, köle veya cariye alım satımı türlü uygunsuzluklarla, fuhşiyata ve şenante müessid olduğu için, esircilik müessil kefalete bağlanmış, esirciler sıkı devlet kontrolü altında tutulmağa çalışılmış, buna rağmen çeşidli edebisizlikler olmuş ve zaman zaman şiddetli tenbihler, yasaklar çıkmıştır.

Kadın veya erkek esirciler ile esir dellalları tarafından ya - pılıp da Onaltıncı, Onyedinci ve Onsekizinci asırlarda İstanbul Kadılığına gönderilen fermanlardan öğrendiğimiz başlıca edebisizlik, sahibi tarafından satılan köle ve cariyeleleri ucuz kapatmak idi, fakat asıl korkuncu şenante, mesleklerini fuhşa vasıta yapmaları idi. Kendi ellerindeki taze dul cariyelerle şabnemred köleleri yüksekçe bir para mukabilinde bekâr levend odalarına götürüp bir kaç gün kapattırular, haber almıp da zabıtaca sorguya çekildiklerinde: «Esire talib oldu, pey akçesini verdi, beğenmedi, peyinden geçip geri getirdi, sun'u taksirimiz yoktur, usuldür» derler idi. Bazı kadın esirciler ve bilhassa esir dellalları da evleri ve konakları doluşturarak, hakikaten has-nâ ve müstesna cariyeler için de-ğeriaden kat kat üstün bir fiat tahmin ederek:

«Bir maldar efendi cariye ister, «İstiverelim» diye sahib veya sahibesinin tamamını tahrik ederler, bir miktar pek akçesi bırakıp kız alırlar, İstanbulda ticaretle meşgul zengin hristiyanlara, Polonya ve Bulğana elçilerine götürürler, büyük bir ücret mukabilinde bir kaç gün kapattırular, kıza da sus hakkı bir küpe veya yüzük alıverirler, sonra yerine iade edip: «Huyunu veya kaşını gözüne beğenmedi, peyinden vazgeçti, kıza bir küpe aldı» derlerdi.

Hicri 967 (Milâdi 1559) yılında, gayrimüslimlerin esir ve azadlı kullarına kat'î olarak yasak edildi; evvelâ, bu yılın Safer ayında, İstanbul Kadılığına gönderilen bir ferman ile gayrimüslimlerin yanın-da bulunana azadlı veya esir köle ve cariyelerin tesbiti emredildi, sonra aynı yıl Cemaziyelâhurunda çıkan ikinci bir fermanla gayrimüslimler yanındaki esirlerin bedeli mukabilinde sahiblerinden alınarak Müslümanlara satılması ve azadlıların da Müslümanlar yanında çalışmaları'nın temini emrolundu. Bu tarih ten itibaren gayrimüslimler köle ve cariye kullanamadılar.

Kadıasker Efendiler

Divanı Hümayunun iki büyük rüknü, ilmiye sınıfının en kıdemli simaları arasından seçilerek bizzat padişah tarafından tayin edilen iki büyük hâkim, bütün imparatorluğun adliye teşkilâtının başları idi. Biri «Anadolu kazaskeri», diğeri «Rumeli kazaskeri» unvanını taşır, ikisine birden «Sadreyn efendiler» denilirdi. Rumeli kazaskerliği makam olarak Anadolu kazaskerliğinden bir derece üstündü; divanı hümayunda Rumeli kazaskeri sadrazamın solunda, Anadolu kazaskeri de onun yanına otururdu. (Kadıaskerlere halk ağzında Kazasker denile gelmiştir.

Rumeli kazaskeri efendi, terfi ederse, şeyhülislâm olurdu; yahud tekaüd edilirdi. Azledilen bir Rumeli kazaskeri, artık ilmiye mesleğinde başka bir makama getirilemezdi, ya gene Rumeli kazaskeri olur, yahud ilmiye mesleğinden emekliye ayrılırdı. Anadolu kazaskeri terfi ederse, Rumeli kazaskeri olurdu. İlmiye mesleği ananelerine göre Rumeli kazaskerliği yapmadan hiç kimse şeyhülislâmlığa yükselmezdi. Bazan bilfiil kazaskerlik yerine bu makamların pâyesi verilirdi, ilmiyeden böyle bir pâye alan zat, o vazifeyi bilfiil ifa etmiş gibi bir üst makama tayin edilebilirdi. Meselâ bir İstanbul kadısına Anadolu kazaskerliği payesi verilirdi, bilfiil Anadolu kazaskeri efendi yerinden alınmadan boşalan bir üst derece Rumeli kazaskerliğine tayin olunurdu. (Bu hususattı etrafıca okumak için bu eserde medreseler yazısına bakınız).

Yevmiyeleri kırk akçeye kadar olan medrese müderrislerini ve yevmiyeleri yüz elli akçeye kadar olan kadıları (hâkimleri) kazaskerler tayin ederdi; ve Rumelindeki müderris ve kadıları, Rumeli kazaskeri, Anadoludaki müderris ve kadıları da Anadolu kazaskeri tayin ederdi. (Anadolu tabirine Mısır, Suriye, Hicaz ve Irak da dahildir). Üst tarafını, kazasker efendiler inha eder, tayini padişah yapardı. «Taht kadısı» denilen Bursa, Edirne, Mekke ve İstanbul kadılarını bizzat padişah tayin ederdi; taht kadılarile kazaskerlerin tayininde de padişah ekseriya şeyhülislâm efendiyile istişarede bulunurdu; ve ekseriya sadrazamın da fikri, reyî alınırdı. Kazasker efendilerin en mühim vazifelerinden biri de Divanı Hümayuna gelmiş olan davaları, diğer divan azasının önünde rüyet etmekte.

Divanı Hümayun salı günü sabahı toplanır, öğleye kadar devam ederdi. Diğer günler, kazaskerler kendi konaklarında çalışırlar, divan kurarlar, kendilerine başvuran iş ve dava sahiblerini dinlerler, müderrislik, kadılık istiyenlerin evrakını tetkik ederlerdi. İşlerinde yolsuzluk olduğundan şüphe edilen, rüşvet ve türlü suiistimal ile zulüm ve gadrettiği görülen kazaskerler, sadrazamın emrile emekli bir Rumeli kazaskeri tarafından teftiş olunurdu, azli veya azile beraber sürgüne gönderilmesi icab ediyorsa sadrazam tarafından padişaha arz olunurdu. Beylerbeyilere, vezirlere verilen haslar gibi, taht kadılarile kazaskerlerin de hasları vardı, fakat bunlara has denmez, «arpalık» denilirdi. Kazaskerlerin arpalığı tutarı yevmiye beş yüz akçe idi. Emekli bir kazaskere yevmiye yüz akçe getiren bir arpalık verilirdi; bu efendi de ya arpalığı olan yere gidip yerleşir, yahud arpalığı gelirini toplamak üzere bir adamını gönderirdi. Rumeliğneki mahkemelerin aldığı miras taksimi vergileri, Rumeli kazaskerine, Anadoludaki mahkemelerin (Mısır, Suriye, Irak dahil) aldığı miras taksimi vergileri de Anadolu kazaskerine aiddi. Bu «resmî kıymet» ile Rumeli kazaskerinin yevmiyesi 3000 akçeyi aşardı; kendisinden bir basamak aşağıda bulunan Anadolu kazaskerinin yevmiyesi ise, kaza sahası çok daha büyük olduğundan 16,000 akçeyi bulurdu. Rumeli kazaskerliğinin bu bakımdan tamah edilecek tarafı yoktu; fakat şeyhülislâm eşiği idi. Kazaskerler azledildikleri zaman da 150 akçe mezuliyet yevmiyesi alırlardı. İlmiye mesleğinde kazaskerlik, hakikaten bir refah ve saadet kapısıydı. İçlerinde erbabi zevk olanlar muhteşem bir hayat sürerlerdi. Hele babadan kalan bir serveti de olursa, bu hayat göz kamaştırıcı bir şa'aa arzederdi. Osmanlı tarihinde hususî hayatının ihtişamı bilhassa dilere destan olmuş bulunan zat da Onyedinci asır ulemasından Kara Çelebizade Abdülaziz Efendidir. Sultan İbrahimî deviren ihtilâde yeniçeri ağaları ve Kösem Sultanla birlik olan ve çocuk Dördüncü Sultan Mehmedî koltuklarından tutarak Osmanlı tahtına oturtmuş bulunan bu zat, Rumeli kazaskerliğinden şeyhülislâmlığa yükseldiğinde, servet bakımından o kadar müstâgni bulunuyordu ki şeyhülislâm tahsisatını devlet hazinesine terketmiş, bu büyük vazifeyi sadece bir şeref meselesi telâkki etmişti.

Karaçelebizâde Abdülaziz Efendinin Muhteşem Hayatı

On yedinci asır ortalarında müverrih ve şair Kara Çelebizade Abdülaziz Efendinin hususî hayatındaki ihtişam, kadıaskerliğe ve şeyhülislâmlığa kadar yükselmiş ülema efendilerinin muazzam serveti hakkında güzel bir fikir verir. Abdülaziz Efendi için vakanüvis: «Meskeni, giyim ve kuşamı ve sofrası, adamlarının ve hizmetkârlarının terbiyesi, dâratı ve ihtişamı vezirane, belki mülûkâne idi» diyor. Sofrasında daima seçkin misafirleri bulunur, yemekten sonra yanına ancak konuşmak istedikleri girebilir, herkesle gayet resmi konuşurdu. Ekseriya tek başına kütüphanesine kapanır, saatlerce mütalea ile meşgul olurdu. Aşağıdaki satırlar vakanüvis Naimâ Efendî'nindir: «Tâzerü mehpâre beş altı tane nâzenin hizmetkârı eksik olmazdı. Pâhdâmen ve salih idiler, lâkin müşahede-i cemâli hüban ile mütelezziz olup olmakule sureti ve siyreti mahub çelebileri evlâd yerine terbiye edip, okutup yazdırıp çırağ etmeğe mail idiler. Hattâ mahdumlarına eyyam-ı şitâde hind alacası ve mirzarj boğastı kapama ve şal kuşak ve eyyam-ı sayfide ince Kırım kesimi beyaz sade ve som sırma kolan kuşak kuşadıp eyyam-ı mutedilede süd maisi ince bez cantıyanlar giydiren çarşur giydirmez imiş. Yırmağ şikâftı şatrenği şal ile iki karış miktarı olup bir iki yerden rapt için altın kopça dikerler imiş ki misafir huzurunda açılmamak için, yırmağlar iliklenür idi. Sair evkatta küşade olup süratle gidip geldikte yırmağlardan simin topukların şa'şası meclise pertev salardı. Mahremlerinde biri kendisine:

— Sultanım.. Bu taze uşakları istihdam ettiğiniz çendan münasib görülmez.

Dedikte Aziz Efendi:

— Hüsnî suret, kabiliyet siyrete alâmettir; bir alay Kabihül vecih Ehramen istihdamından duntar münasibdir ve bir alay fesaka şerrinden koruyup terbiye ile adam ettiğimiz cihetle me'cûr oluruz.. Demişti.

KÜÇÜK NOTLAR

KADINLAR HAKKINDA YASAKLAR

Fetihten meşrutiyete kadar geçen devirde kadınlar, tek veya iki çifte kayıklara erkeklerle beraber binemezlerdi. Yasağın konulmasına sebep, bazı hafifmeşreb nâzenin taze kadınların kayıklarda, kırıkları olan erkeklerle buluşmalarına mâni olmaktı. Bazı kayıkçılar, bu oynaşmalara göz yumma karşılığında devlet-çe tesbit edilten «arhtan kat kat üstün para kopardıkları için yasağa rağmen kayıklarına erkekle beraber kadın alırlar, görülüp de niçin aldığı sorulunca «erimdir dedi aldım» derlerdi. Bu gibi uygunsuzlukların önüne geçilmesi için de, kayıkçılar kâhyasına, bostancibaşına, sık sık şiddetli emirler verilirdi. Taze kadınların, Halic ve Boğaziçi iskelelerine dolmuşa işliyen kayıklara bile erkekle binmesi yasaktı. Bu yasaktan yalnız ihtiyar kadınlar, o da dolmuşa işliyen kayık olmak şartile istisna edilmişti.

***

Onaltıncı asırda yirmi beş, otuz yıl evveline kadar Eyyubun kaymağı ve kaymakçı dükkânarı İstanbulun şöhretlerinden idi. Onaltıncı asırda, herhalde türbe ziyareti bahanesile Eyyuba gelen bazı hafifmeşreb kadınların kaymakçı dükkânlarına girip evvelce anlaştıkları erkekle bu dükkânlarda buluşmaları görüldü ve Eyyub Kadısı tarafından hükümete şikâvet edildi. Bunun üzerine kadınların Eyyubda kaymakçı dükkânlarına girmesi yasak edildi.

***

İstanbul civarındaki uzakça mesireler, hafifmeşreb kadınların, nâmahremlerle buluşmaları yerleri idi. Azıcık tehlikeli olmakla beraber ağır diline düşmeden can sohbeti edildirdi. Hükûmete bir kaç ihbar oldu; kadınların arabalarla uzak mesirelere gitmesi ve arabacıların da kadınları alıp oralara götürmeleri yasak edildi. 1752 tarihli bir fermanıdır.

«Nisvan taifesinden bazıları tenezzüh ve teferrüç bahanesile Üsküdarın Kısıklı, Bulgurlu, Çamlıca ve Merdivenköyüne, bazıları da hi Boğazdan Tokad, Akbaba, Dere-seki ve Yuşaya arabalarla gidip ve edeb ve hayâyi atıp envai şenante irtikâb ettikleri ihbar olundu. Bundan böyle, kadınların, arabalarla bu uzak mesirelere gitmeleri yasak edilmiştir. Gidenlerle onları yasağa rağmen arabasına alıp götürcek arabacılar, yakalandıkları gibi İstanbuldan taşraya sürüleceklerdir.»

KÖPRÜLÜLER 4. Sultan Mehmed

(Baştarafı 94 üncü sayfada)

Mehmet Paşa, Fazıl Ahmed Paşa, Fazıl Mustafa Paşa

Köprülü Mehmed Paşa on yedinci asır ortasında korkunç bir anarşi devrinde iktidara gelerek azmi, iradesi metaneti ve namusu ve cesareti de devlet ve millete büyük hizmetlerde bulunmuş büyük devlet adamıdır.

Sultan İbrahim kanlı bir ihtilâl ile tahtından indirilip, yerine yedi yaşındaki oğlu Dördüncü Mehmed geçirilince devlet mütegalibeleri yeniçeri ağaları ile ihtiyar ve haris Kösem Sultanın elinde kalmış rüsvet ve süstimal kapıları ardına kadar açılmış, söz ayağa düşmüş imparatorluk izmihlâle doğru sürüklenmeğe başlamıştı. Çocuk padişahın anası yeniçeri ocağı mütegalibeleri ile Kösemi ortadan kaldırdıktan sonra devletin mukadderatını namusu bir ele tevdi etmek istemiş ve ihtiyar Köprülü Mehmed Paşayı bulmuştu.

Yetmişbeş yaşında bir ihtiyar olan Köprülü Mehmed paşa sadrazambı dört şart ile kabul edileceğini söyledi: 1 — Padişaha ne arzederse derhal yerine getirilecek; 2 — Devlet makamlarında kullana çağrı kimseleri kendisi seçecek; 3 — Hiç bir işte müdahale edilmeyecek; 4 — Aleyhindeki dedikodu ve isnahlara kıymet verilmeyecek. Milâdın 1656 yılında idi, on dört yaşına başlamış olan genç padişah ile anası İhtiyar vezirin şartlarını kabul ettiler ve Köprülü Mehmed Paşa sadrazam oldu.

Köprülü Mehmed Paşa Anadolu Vezirköprüsünde doğmuştu; babası kasabanın hatırı sayılır simalarından imiş. Tahsil görmemişti. Genç yaşında İstanbul'a gelmiş, sarayın helvane ocağından yetişmiş, birinci miraburluğu kâdâ yüksekmış, sonra Sancak beyliklerinde, valiliklerde bulunmuştu. Memuriyet hayatında silik ve sönük yaşamıştı. Sadrazamlık teklifi edildiğinde İstanbul'da emekli olarak oturmakta idi. Pek fakirane yaşıyordu. Saraya gitmek için sırtına giyecek bir kürk bile yoktu, emanet kürk alıb giyinmişti. Kendisini saraya davet memur şahıs anlatmış: «İçimden bu biçare ihtiyarı da nereden buldular. Bundan ne hayır umulur, dedim. Mehmed Paşanın ağası telâğa düştü: - Efendim sırtınıza ne giyeceksiniz. dedi. Mehmed Paşa: Devlet bizden giyim kuşam, âlâyiş değil, hizmet bekliyor. cevabını verdi. O zaman karşıdaki ihtiyarın ne olduğunu anladım. Der imiş.

Köprülü Mehmed Paşa yedi buçuk yıl kadar süren sadrazambıgın da şu işleri başardı:

- 1 — Boğazda Venediklileri mağlûp etti. Ve Boğaz ablukasını tamamen söküp attı.
- 2 — Transilvanyada çıkan büyük ihtilâli bastırdı.
- 3 — Her türlü fitnenin başı olan bir takım yobazları tepeledi.
- 4 — Zorba, mürtezi, gaddar ve zalim valileri, sancak beylerini aman vermeden temizledi.
- 5 — Mütegalibeyi ve eşkiyayı amansızca tenkil etti.

Kısa bir zaman içinde devlet otoritesini gereği gibi kuran Köprülü Mehmed Paşa imparatorluğu korkunç anarşiden kurtarmış, devlete yarım asır daha devam edecek yepyeni bir kuvvet vermişti. Bu öğünde içlerinde, pek çok şöhratli vezirler, kumandanlar da bulunmak üzere 36.000 kişiyi idam ettirdiği söylenir.

Şu fıkra Köprülünün karakterini göstermek bakımından dikkate değer: Transilvanya isyanını bastırmak üzere Macaristana gittiğinde Ankebud Ahmed Paşayı sadaret vekili bırakmıştı. Anadolu'da bu uzaklaşma fırsatı bilmiş, Abaza Hasan Paşa isyanı çıkmıştı.

Ankebud Ahmed Paşa padişaha bir tezkere sunarak: «Asi paşalar sadrazamı istemiyorlar. Köprülü Paşayı azledip yerine beni tayin ederseniz, hepsi derhal af dileyebileceklerdir» dedi. Padişah cevap vermedi, Köprülü'yü süratle geri çağırdı ve Mehmed Paşa gelince vekilinin tezkeresini eline verdi: «İşine karışmamağa söz verdiğim için Ahmed Paşaya ilişmedim. Yoksa derhal cellâda verirdim.» dedi. İhtiyar Köprülü: «İsabet olmuş padişahım. Ben zorbaları, hırsızları ve zalimleri öldürüyorum... Ankebud Ahmed Paşa namuslu vezirdir. Bu devlete hizmet edecek adamdır. Yaptığı işe gelince mazurdur, zira sadrazamlık makamı herkesin hirsını tehrik edecek makamdır.» dedi. Bu, ancak büyük adam ağzına yakışacak bir sözdür.

Mehmed Paşa ölürken padişaha, eğer rahat etmek isterse oğlu Fazıl Ahmed Paşayı sadrazam yapmasını vasiyet etti ve Dördüncü Mehmed büyük vezirin vasiyetini tutarak Fazıl Ahmed Paşayı babasının yerine tayin etti. Fazıl Ahmed Paşa Sadrazam olduğunda henüz 26 - 27 yaşlarında bulunuyordu.

Fazıl Ahmed Paşa ciddi tahsil görmüştü; çocukluğunda babası tarafından o devrin sekin simalarından Kara Çelebi Zâde Abdülâziz Efendinin himayesine emanet edilmişti; bu zat sonsuz bir medeni cesarete sahip idi, şair ve edibdi, zevk sahibi, ilim ve irfan sahibi, servet sahibi, sohbeti ve meclisi zengin adamdı; çocuğun üzerinde büyük tesiri oldu. Köprülüzade onun teşviki ile sağlam bir medrese tahsilini pek genç yaşında bitirdi ve fîniye mesleğine girerek müderris oldu. Fakat babası sadrazam olunca ilmiye mesleğinden ayrıldı, Sancak bevi, az sonra da beylerbeyi (Vali ve Paşa) oldu; gittiği yerlerde halkın sonsuz sevgi ve hürmetini kazandı; hattâ bir Valilikten ayrılrken halk atının ayakları altına atılmış: «Paşamız.. Paşamız.. Bizi kime bırakıp gidiyorsun!» diye ağlaşmıştı.

İhtiyar Köprülünün yerine sadrazam oluşu, bir kaç hasud insan müstesna bütün imparatorlukta hoşnutlıkla karşılanmıştı. Pek zarif fıkradır; Fazıl Ahmed Paşa sadrazam club da Divanühümayunu ilk topladığı gün herkes genç vezire hoş görünmek için babasının kıymetlerinden bahsediyordu. Şeyhülislam Bursalı Mehmed Efendi kendisini tutamadı: Nahak yere çok kan dök tül..» dedi.

Fazıl Ahmed Paşa da: - Ama zan nederim babam idam ettirdiği kim selerin fetvasını sizden almıştı. de yince Efendi şaşırda: - Ne yapayım.. dedi.. korkumdan fetva verirdim!. Bunun üzerine genç vezir acı acı güldü: - A efendim! Siz bir ilim ve din adamısınız! Allaha korkmayab Mehmed Paşadan korkmak size yakışır mıydı!! Dedi.

Girid harbi, kanlı muharebelerle 25 yıldanberi devam ediyordu; adanın hemen her tarafı fethedilmiş, fakat idare merkezi olan Kandiye kalesinde Venedikliler şiddetle dayanıyorlardı: Devlete yüzbinlerce caza ve ağır masraflara mal olan bu harbe bir son vermek lâzımdı. Almanya imparatoru Macaristanda Türkler aleyhinde tahriklerle meşguldü, Transilvanyada çıkan büyük bir isyanı Köprülü Mehmed Paşa güçle bastırmıştı. Polonya Kralı açıkça Türk düşmanlığı güdüyordu. Fazıl Ahmed Paşa düşmanların en kuvvetlisinden işe başladı; büyük bir ordu ile Almanya imparatoruna karşı sefere çıktı, Macaristanda imparatorun kalelerinden Uyyar'ı muhasara etti ve bir buçuk ayda zaptetti; Türk askeri

bu muhasarada o kadar kahramanca döğüşmüştü ki bundan sonra Macarlar ve Almanlar bir kahramanı övmek için «Uyyar önünde bir Türk gibi.» sözünü kullanır oldular. Almanya İmparatoru Birinci Leobold Papadan ve Fransa Kralı Ondördüncü Luiden yardım istedi; en seçkin Fransız şövalyelerinden 4000 kişi İmparatorun yardımına koştu: Tunaya dökülen «Râbe= Raab» suyu kenarında Fazıl Ahmed Paşa mağlûb oldu, fakat ordusunu intizamla geri çekmeğe muvaffak oldu ve İmparator Türk şartlarını kabul ederek «Paris» da bir suh muahedesi imzalandı. Avrupa sulhunu yaptıktan sonra Fazıl Ahmed Paşa Giride geçti; iki buçuk yıl süren şiddetli ve kanlı bir muharebeden sonra Kandiye kalesi de alındı; bu suretle adanın fethi tamamlandı; Venedikle de sulh yapıldı. Büyük vezir Girid zafinden sonra Polonya üzerine yürüdü. Podolya eyaleti Türkiyeye ilhak olundu.

Ahmed Paşa iki kış siperlerde geçirdiği Kandiye muhasarasında verem denilen amansız hastalığa tutulmuştu; aşırı derecede de içki kullanırdı; vücudde de sağlam bir yapıya sahib değildi, kendisini sonsuz enerjisi yaratıyordu; hayatının en şa'şaalı devrinde İstanbul'dan Edirneye giderken hastalığı birden bire şiddetlendi, seyahate devam edemedi, konakladığı bir çiftlikte öldü; na'sı İstanbul'a getirilerek Çemberlitaş civarında babasının türbesine defnedildi (1676); ölümlünde henüz 41-42 yaşlarında idi. On beş sene süren sadareti, Osmanlı tarihinin mal ve can emniyeti olan kansız devirlerinden biridir.

Harikulâde zarafetle meşhurdu; bir kış seferinde padişahın sevgili zevcesi Gülnuş Sultanın gümüş arabası çamura saplanmış, Fazıl Ahmed Paşa hemen atından inerek bu kıymetli binek hayvanını çamurdan çıkarmak üzere Sultanın arabasına koşmuştu. Bir gün ananevi Türk-Fransız dostluğundan bahseden Fransız elçisine de: «— Bunu pek iyi bilirim. Râbe suyu muharebesinde ve Kandiye muhasarasında Fransız şövalyelerinin kılıçlarına karşı döğüşüm!» cevabını vermiş ve elçiyi susturmuştu.

Köprülünün küçük oğlu Fazıl Mustafa Paşa, büyük kardeşi Fazıl Ahmed Paşanın ölümünden on üç sene sonra, 1689 da, ikinci Viyana muhasarası bozgununun en buharanlı zamanında Sadrazam oldu ve bu mevkide ancak iki sene kadar kaldı, 1691 de Salankamen meydan muharebesinde Türk ordusunun en ön saflarına atılarak alından vurulup şehid oldu; ve cesedi Mührü Hümayun ile beraber cenk meydanında kayboldu.

Ahmed Paşa gibi sağlam bir medrese tahsili görmüş, sonra idarecilik mesleğine girmiş, sancak beyliklerinde, valiliklerde bulunmuş; nihayet, ahvali düzeltmek için, bozgunu durdurmak için Edirne'de toplanan bir saltanat divanı tarafından Sadrazamlık makamına davet olunmuştu.

Salih Hanım

Köprülü Mehmed Paşanın zevcesi, Fazıl Ahmed Paşa ile Fazıl Mustafa Paşanın anaları büyük, asil ruhlu bir Türk kadınıdır. Ahmed Paşa Türk ordusunun esdarlığı ile Girid adasına giderken oğlu ile beraber cenge gitmişti ve Kandiye kalesi önünde iki müthiş kış öğlunun serdarlık otağında geçirmişti. Ahmed Paşaya her gece: «Öğlun.. üzülme.. kaleyi bugün de alacağız. fakat yarın alacağız!» diyerek bir azim ve iman kaynağı olmuştur.

bir safhaya girdi. Padişah ise, devletin uğradığı toprak kayıpları karşısında kayıtsız kaldı. Av eğlencelerinden başını alamadı. Devlet ehliyet-siz ellerde idi. Halk ve asker bozgun felâketlerinden padişahı mesul tuttu ve 1687 de bir askerî ihtilâl ile tahttan indirildi, kardeşi Süleyman tahta oturtuldu.

Dördüncü Mehmed çocuk denilecek yaşlarından hayatının son anına kadar hasekilerinden Gülnuş Sultana goşkun bir aşk ile bağlanmıştı, Gülnuş Giridli bir Rum dilberi idi; Giritte Retimo şehrinin zaptında Türk serdarı Deli Hüseyin Paşanın eline geçmiş ve İstanbulda küçük padişaha gönderilmişti. Bu kadından Mustafa ve Ahmed isminde iki şehzadesi olan Sultan Mehmed, uzun sürecek sürgün avlarına çıkarken veya ordu ile sefere giderken de Gülnuşu gümüş bir araba içinde peşi sıra götürürdü. Bu güzel kadın, padişahın tahttan indirildikten sonra da terketmedi, sarayda hapsedildiği odada felâketinin ortağı oldu. Sultan Mehmed Padişahlığını kaybettiikten sonra beş sene daha yaşadı ve 1692 de öldü; yeni camii karşısında anası Turhan Sultanın türbesine gömüldü. Gülnuş Sultan ise, kocasının ölümünden üç sene kadar sonra tekrar ikbal devrine kavuştu, oğulları Mustafa (İkinci Mustafa) ve Ahmed (Üçüncü Ahmed)in padişahlıklarını gördü ve on iki sene de Valde Sultanlık yaptı.

Dördüncü Mehmed anası Turhan Sultan için «Uğur yıldızım» derdi; Üçüncü Muradın sevgilisi ve Üçüncü Mehmedin anası Safiye Sultan tarafından başlatılmış olup da yapısı yarım kalmış olan yeni camii tamamlatan Turhan Sultan'dır; ilk mimarı Davut Ağa, tamamlayan da Mustafa Ağadır.

DÖRDÜNCÜ SULTAN MEHMED DEVİRİNİN KRONOLOJİSİ

- 1648 Dördüncü Sultan Mehmedin cülusu ve babası Sultan İbrahimimin idamı
- 1648 Anadolu'da Celâli Kara Haydaroğlu Mehmed ile Katircioğlu Mehmedin tuğyan devri; tenkil memur Anadolu Beylerbeyisi Çavuşzade Ahmed Paşanın Celâliler elinde maktul düşmesi
- 1648 İstanbulda büyük Sipahi ihtilâli (tarihimizde Sultanahmed camii vakası diye meşhurdur); Sipahilerle Yeniçeriler arasında Sultan Ahmed meydanı ve civarında yapılan kanlı şehir muharebesi, sipahilerin hezimet ve amansızca imhaları. Yeniçeri ocağı ağalarının tağallüb devrinin başlaması
- 1648 Sultan İbrahim devrinin büyük nüfuz sahibi ric'lerinden Cinci Hoca Hüseyin efendinin sürgün edildiği Mihaliçta idamı.
- 1648 Celâli Kara Haydaroğlu Mehmedin ele geçirilmesi ve İstanbul'da idamı
- 1648 Venedik Cumhuriyeti ile harb Girid adasında, Dalmaçyada ve denizde bütün şiddetle devam etmektedir.
- 1649 Sadrazam Sofu Mehmed Paşanın azli, yeniçeri ağası Kara Murad ağanın (Murad Paşa) sadareti.
- 1649 Anadolu'da Celâli Gürcü Abdünnebinin tuğyan devri. Celâlilerle yeniçerilerin Üsküdar arkasında Bulgurlu muharebesi, Celâlilerin hezimet; Abdünnebinin tenkili.
- 1649 Giridde ikinci Kandiye muhasarası
- 1650 Venedik donanmasının Çanakale Boğazını ikinci defa ablukası
- 1650 Çocuk padişah Dördüncü Sultan Mehmedin sünnet düğünü
- 1650 Celâli Katircioğlu Mehmedin aman dilemesi, affı ve kendisine Sancak beyliği verilmesi.
- 1650 Sadrazam Kara Murad Paşanın sadarettten istifası, Melek Ahmed Paşanın sadareti
- 1651 Giride cepane, erzak ve asker götürülen Donanmayı Hümayunun Nakşa takımadaları sulrında deniz cengi; Bey gemileri kaptanlarla gemilerdeki yeniçerilerin cebaneti yüzünden bozguna uğraması
- 1651 İstanbul esnafının Sadrazam Melek Ahmed Paşaya karşı ayaklanması, Sadrazamın azli; Siyavuş Paşanın sadareti.
- 1651 Büyük Valde Kösem Sultanla müttelikleri yeniçeri ocağı ağalarının çocuk Dördüncü Sultan Mehmedle anası Turhan Sultana karşı bir hükümet darbesi hazırlaması; Kösem'in sarayda öldürülmesi, yeniçeri ocağı mütegalibeleri Bektaş Ağa, Çelebi Mustafa Ağa ve Kara Çavuş Mustafa Ağanın idamları.
- 1651 Sarayın kara ve ak hadım ağalarının tağallüb devrinin başlaması
- 1651 Sadrazam Siyavuş Paşanın azli; Gürcü Mehmed Paşanın sadareti
- 1652 Sadrazam Gürcü Mehmed Paşanın azli; Tarhuncu Ahmed Paşanın sadareti. Bu vezir tarafından Osmanlı devletinde ilk bütçe taslağının yapılması
- 1653 Sadrazam Tarhuncu Ahmed Paşanın azli ve idamı; Derviş Mehmed Paşanın sadareti
- 1654 Eski sadrazamlardan Kara Murad Paşanın Kaptanı Deryalığı; bu zatın himmet ve celâdeti ile Donanmayı Hümayunun Akdenizde eski azamet ve kudretle dolaşması.
- 1654 Sadrazam Derviş Mehmed Paşaya fele gelmesi, azli; İbşir Mustafa Paşanın sadareti. Yeni bir anarşi devrinin başlaması
- 1655 İstanbulda askerî ihtilâl; Sadrazam İbşir Mustafa Paşanın azli ve idamı; KaraMurad Paşanın ikinci sadareti
- 1656 Kara Murad Paşanın azli ile Süleyman Paşanın sadareti; 23 şubat Süleyman Paşanın azlile Mührü Hümayunun Girid Serdarı Deli Hüseyin Paşaya gönderilmesi ve Zurnazen Mustafa Paşanın sadaret kaymakamlığı.
- 1656 4 mart, İstanbulda mütegalibeler saray ağalarına karşı askerî ihtilâl, (tarihimizde Vak'âi Vakvakiyye diye meşhurdur) ayak divanı; hadım ağ-ların idamile cesedlerinin Atmeydanındaki çınar ağacına esilmesi; Mührü Hümayunun yoldan geri çevrilerek Zurnazen Mustafa Paşaya verilmesi; bir saat kadar sonra bu Sadrazamın azlile Siyavuş Paşanın ikinci sadareti; Siyavuş Paşanın ölümü, Boynu eğri (boynu yaralı) Mehmed Paşanın sadareti.
- 1656 Haziran, Venediklilerin Çanakale Boğazını ablukası; Rus dönmesi SarıKenan Paşa serdarlığında Donanmayı Hümayunun Boğaz ablukasını yarıp çıkma teşebbüsü, Kenan Paşanın azli ve cebaneti yüzünden donanmamızın müthiş bir bozguna

(Devamı 102 inci sayfada)

HATİCE TURHAN SULTAN

Dördüncü Sultan Mehmed'in ana Hatice Turhan Sultan Osmanlı tarihinde siyasi entrikalardan, hakis servet hürsundan uzak, kadınlık zarafet ve şefkatini göz karıştıran bir haşmet ile temsil eden tek kadın simasıdır.

Aslen Ukraynalıydı ve bir köyü kızdı. Tatarlar tarafından kaldırılmış, aşağı Tuna boyu valilerinden Süleyman Paşa isminde bir devletliye satılmış, o da, İstanbul'dan almış olduğu bir tebliğe uyararak payitahta, Sultan İbrahim'e gönderilmişti. Gayet narın, nazlı, oya gibi bir kızdı. Koyu kumral saç ve buğday teniydi. Osmanlı hanedanına Sultan İbrahim'in ilk şehzadesini, Şehzade Mehmed'i doğurdu. Fakat, asifte cilvesi bilmediği için haşmetli kocasının sevgisini kazanamadı, basit bir cariye gibi ihmal edildi. Oğlunu emziremediği için, Şehzade Mehmede sütnine tutulan Zafire isminde pek güzel bir Gürcü kızının kendisine, bu sütninenin babası meçhul oğlunun da şehzadesine tercih edildiğini gördüğü gün, sarayda bayağı büyük bir rezalet koptu ve o günden itibaren Valde Kösem Sultanın himayesine sığınarak yaşadı. Bir kaç yıl sonra Sultan İbrahim anasının ertrikasına kurban olarak tahttan indirilince, Turhanın yedi yaşındaki oğlu tahta oturdu. İbrahim idam olundu. Bütün bu büyük vakalarda Turhan Sultan sadece ürkek bir seyirci olmuştu.

Osmanlı sarayında ismen, Valde

Sultanı, hakiki hüküm ve idare büyük Valde Kösemdeydi. Turhan da bu durumdan hoşnuddu. Küçük oğlunun istikbali ve hayat emniyetinden başka bir siyasi hırslı yoktu. Kösem Sultanla yeniçeri ocağı ağaları anlaşmış, kocaman çarkları bütün şiddetle dönen bir süistimal, rüşvet, zulüm ve istibdad idaresi kurmuşlardı. Sadrazamlar bir kukla olmaktan kurtulamıyordu. Halk ayaklandı, ağalarla Kösem'in istibdadına isyan etti. Sarayda padişahımızın anası varken büyük valdenin ne lüzumu var dediler. Bu suretle Kösem'i Turhana ve oğluna karşı düşman yaptılar. Bu halk ayaklanması yatışınca, Kösem yeni bir hükümet darbesi hazırladı; yeniçeriler bir gece sarayı basacak, Turhan Sultanla oğlu Sultan Mehmed'i öldüreceklerdi. Suikast haberi alındı ve Turhan Sultanı tutan Kızlarağası zülüflü baltacılar ağası daha evvel harekete geçti. Kösem'in daireni basılarak bu ihtiyar haris kadın feci bir şekilde boğuldu. Bu vakadan sonradır ki Turhan, reşid olmıyan oğlunun adına icrayı saltanat edecekti. Fakat bu hiç sevdigi bir şey değildi. Nihayet ortaya ihtiyar Köprülü Mehmed Paşa gibi bir vezir çıkınca gene ve güzel valde sultan oğlu ve kendi adına, hükümeti, diktatör salâhiyetlerle ona bıraktı. Yedi sene sonra Köprülü öldü. Aynı salâhiyetlerle iktidara oğlu Fazıl Ahmed Paşa ge-

çirildi On beş yıl süren Ahmed Paşa sadareti, Osmanlı devletinin en muhteşem devri oldu. Ahmed Paşayı aynı salâhiyetlerle Merzifonlu Kara Mustafa Paşa takip etti.

Kırkına yaklaşmış olan Dördüncü Mehmed çalın bir av meraklısıydı. Sürgün avlarına 40 - 50 bin kişiyle çıktığı olurdu. Bir Rebîa Sultanı vardı. Dildade-i ruhu idi. Onu da peşisıra gümüş arabalar içinde sürüklerdi. Turhana gelince.. Kâh Edirne'de, kâh İstanbul'da, devletin bir azamet ve şevket sembolü olmuştu.. Bir yere ayak attı mı, halk, ardından bet ve bereket beklerdi. Padişah ise anasına, sonsuz derecede hürmetkâr: «Benim uğur yıldızım mübarek anam» derdi.. Ve Turhan Sultan, oğlunun tahttan indirilme felâketini görmeden, bu azamet ve haşmet içinde öldü...

Turhan Sultanın hayatını süsleyen şirin bir vakadır: Bir zamanlar İstanbul'da Divanyolunda «Manav Güzeli Yusuf» isminde bir çocuk büyük şehrin bir şöhreti olmuştu. Hakikaten «Yusufu sani» denilecek güzellikte olan bu çocuğu görmek

için en ağrıbaşı insanlar dahi bu manav dükkânına bir kere uğramışlardı.

Bir gün manav güzelinin adeta cebren Valde Sultanın emrile saraya kaldırıldığı öğrenildi. Valde Sultan dundu, fakat gene ve güzel bir kadındı. Herkesin hürmetini kazanmıştı. Hâdiseyi kimse kötüye yormadı ama güzel bir manav çırağının saraya kaldırılmasını da izah edemedi. Sarayda ise, şöyle bir sahne cereyan etmişti:

Valde Sultan:

— Oğlum.. Senin memleketin neresi?..

Diye sormuş, manav güzeli:

— Çok uzaklarda Sultanım.. Beni Taarlar kaçırıp getirdiler, demişti.

Valde Sultan:

— Sağ bacağında bir nişanın var mı?

Diye sorunca da çocuk fevkalâde bir heyecanla:

— Var Sultanım.. Ben küçükken beni bir kurd ısırılmış...

Demiş ve kalçasında kurdun diş izlerini göstermişti.

O zaman Valde Sultan kollarını açarak:

— Ben senin ablanım! diye bağrımış ve Yusufu bağrına basmıştı.

Turhan güzel kardeşini bulunca, dünyalara, hazinelere sahip olmuş oldu. Yıllarca tahsil ve terbiyesile meşgul oldu. Siyasi hayata karıştırmadı.. Kendisine kâhya yaptı. Yusuf ağa, İstanbul'da, temiz bir kibar ve zengin hayatı sürdürdü.

Bugün İstanbul'u tezyin eden ve Türk yapı sanatının şaheserlerinden biri olan Yenice mi bu büyük kadının hayır eseridir. Kendi türbesi de caminin karşısındadır. İş Bankası köşesindeki muazzam sebille çeşme de onun yadigarıdır. Gene o civarda, İş Bankasının arkasında yeni yapılan İş Hanının yerinde bir de büyük hamamı vardı ve «Haseki Hamamı» diye meşhurdu.

Hatice Turhan Sultanım, adı Yusuf olan ve Divanyolunda manav çıraklığı yapan küçük kardeşini nasıl bulduğunu bize o devirde İstanbul'da gelmiş olan bir Fransız seyyahı naklediyor. Divanı Hümayun vesikalarından biri de, yıllarca sonra, kardeşi Valde Turhan Sultan'a kethüdalık yapmış olan İstanbul zenginlerinden Yusuf Ağanın varis bırakmadan öldüğünü ve bütün servetinin devlet adına müsadere olduğunu bildiriyor.

Tarihimizden Garib ve Meraklı Şeyler

YATAKTA YATMAYAN SERDAR

XVI. ASRIN BÜYÜK VEZİRLERİNDEN HABEŞİSTAN VE GÜRCİSTAN FÂTİHİ ÖZDEMİROĞLU OSMAN PAŞA SEFERLERDE YATAĞA GİRMEZDİ. HER AKŞAM MÜKELLEF BİR ŞEKİLDE İŞRET EDERDİ, SONRA İBÂDETE BAŞLAR, VE HUZURU İLÂHİDE O.KADAR SAMİMLİ GÜZ YAŞLARI AKITIR DIKI, SECCADESİNDE BAŞ KOYDUĞU YER BİR KAP SU DÖKÜLMÜŞ GİBİ İSLANIRDI, VE NİHAYET BAŞINI «İÇ OĞLANI» DENİLEN HİZMETKÂR ÇOCUKLARDAN BİRİNİN OMUZUNA KOYARAK ANCAK 2-3 SAAT UYURDU.

IV. SULTAN MURADI DOLANDIRAN ARAP KIZI

XVII. ASIRDA SURİYENİN FERMAN DİNLEMEZ DÜRZİ EMİRLERİNDEN FAHREDDİN YAKALANIP İDAM EDİLDİĞİ ZAMAN YETİŞKİN BİR KIZLERKEK KIYAETİNDE DİYARİ BEKİRE KAÇTI VE ORADA NAMLI BİR ŞEYHE SİĞİNDİ, VE ORADA KİMSE KIZ OLDUĞUNU FARK EDEMEDİ. BAKIRI ALTIN VE GÜMÜŞ YAPTIĞINI SÖYLEYEN BU SAHTE DELIKANLI ŞEYHİ DE BİR TAKİM KİMYA OYUNLARI İLE KANDIRDI. DEVRİN AMANLIZ KANLI PADİŞAHI IV. MURAD BAĞDAD SEFERİNE GİDERKEN BU ŞEHRE UĞRADI; ŞEYH EFENDİ TARAFINDAN HÜKÜMDARA TAKDİM EDİLEN DELIKANLI SULTAN MURADI DA KANDIRDI, VE BAKIRI ALTIN YAPMAK İÇİN MALZEME BEDELİ OLARAK 1000 ALTIN ALDI, FAKAT BU PARAYI DİYARİBEKİRİN HÂNEDE VE SÂZENDE NEVCİVANLARI TOPLAYARAK ÇULGIN İÇKİ VE SEFÂHAT ALEMLERİNDE YEDİ. VE YAVUKLU EDİNDİĞİ BİR GENÇDEN GAYRİ MEŞRU İKİZ KIZ ÇOCUĞU DOĞURDU. SEFERDEN FATİH OLARAK DÖNEN PADİŞAH DİYARİBEKİRE GELİNCE SAHTEKÂRLIĞI MEYDANA ÇIKTI, KENDİSİ VE İKİZ KIZLARI BOĞULARAK CESETLERİ İRMAĞA ATILDI. HÂMİSİ OLAN ŞEYH EFENDİ DE İDAM OLUNDU.

KAŞIKCI ELMAŞI

OSMANLI HAZİNESİNİN BUMEŞHUR ELMASINI FAKİR BİR ADAM İSTANBULDA YENİ KAPIDA BİR ÇÖMLEKTE BULDU; İKİ TAHTA KAŞIKLA DEĞİŞTİ. KAŞIKCI DA KUYUMCUYA YOK BAHASINA SATTI. VAKA ŞAYI OLUNCA KİYMETLİ TAŞ II. SULTAN MEHMET TARAFINDAN HAZİNEYE ALINDI.

Celladlar ve idam cezaları

Her devletin tarihinde olduğu gibi, Osmanlı İmparatorluğu tarihinde de on binlerce suçlu veya masum insan, cellât pençesinde can vermiştir; kimi, işlediği cinayetin veya devlete ihanetinin cezasını görmüş, kimi bir entrikanın, bir iftiranın, bir kınin kurbanı olmuş, kimi de kuru-nun yanı sıra yanmıştır; kimi bir kement veya satıra bir anda yok edilmiş, kimi işkenceler altında inim inim inletilerek öldürülmüş-tür.

Osmanlı devletinin resmi cellât teşkilâtı, bir cellatbaşının idaresin-de, sayıları devir devir değişen müteaddit cellâtlardan mürekkepli ki hepsi de aslen Kıpti idi; cellatbaşı ile cellâtlar Bostancıbaşı ağanın emrinde idi; idam hükmü Bostancı-başıya verilir, o da, mahkûma göre bazan bizzat nezaret ederek hükmü yerine getirtirdi; eğer öldürülecek mühim bir şahıs ise idamda bostan-cıbaşı muhakkak bulunur, hükmü de cellatbaşı, maharetine en çok

güvendiği bir veya iki cellât ile in-faz ederdi ki bunlara da «cellât ya-mağı» denilirdi. Bostancıbaşı ağa, sarayın en büyük zabıtlarından biri olup başlıca vazifeleri, emrindeki bostancı neferleriyle sarayın ve pa-dışahın şahsının muhafazası ile İs-tanbulun, Boğaziçi ile beraber bü-tün sahillerinin ve limanın emniyet ve inzibatına bakmaktı.

Siyasi mahkûmlar, yağlı kement ile boğulurdu; bazan, idamdan son-ra başı, «şifre» denilen gayet kes-kin hususî bir ustura ile gövdesin-den ayrılır, ya bir «ibret taşı» nin üstüne konulur, ya da sarayın şehre açılan büyük kapısının, «Babı hüm yaun» un önüne atılırdı. Sabıkalı

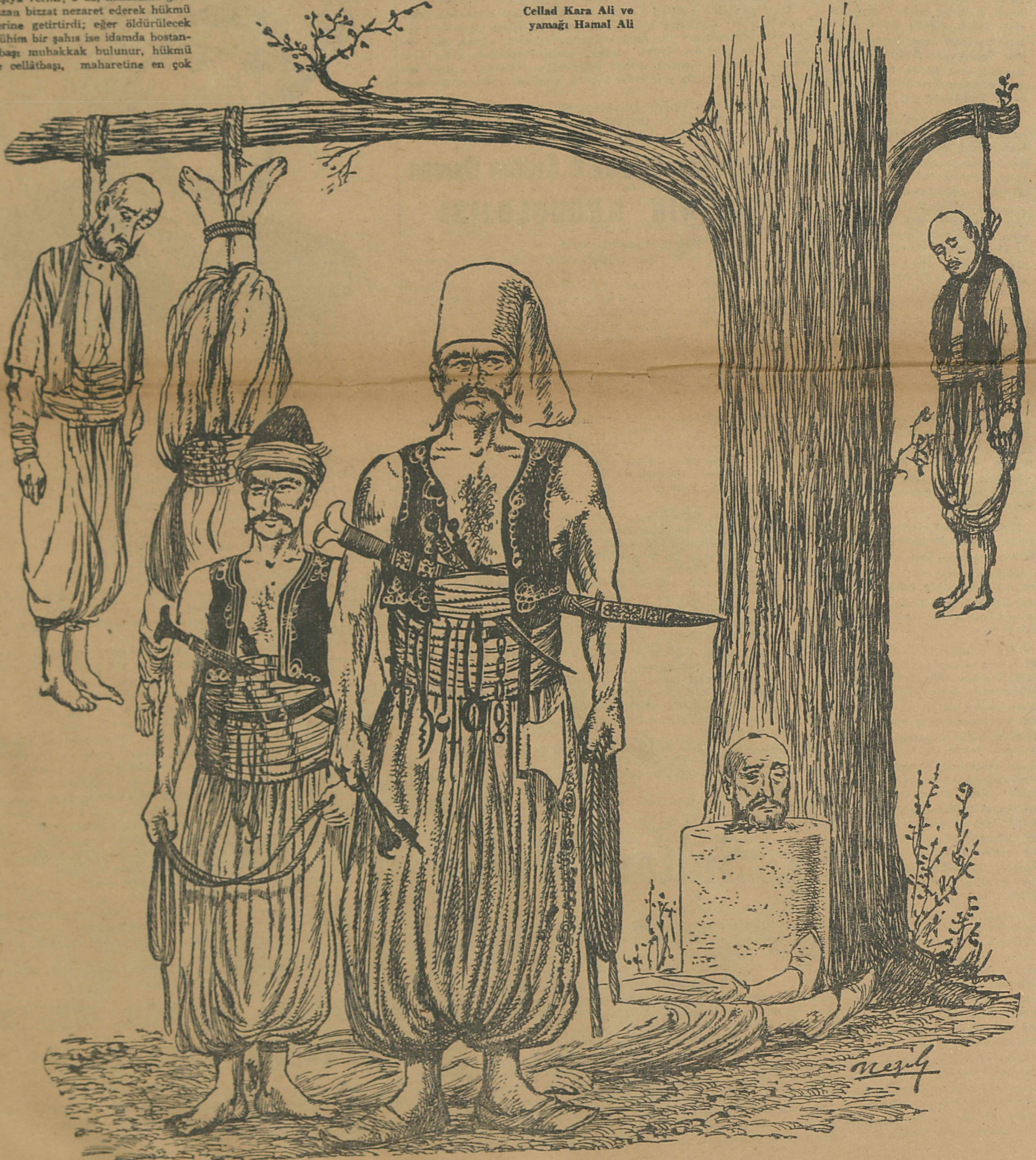
hırsızlar, bilhassa gece hırsızları, şehrin tensibedilen bir yerinde, umumiyetle suçun işlendiği semtte, hattâ bazan girdiği evin veya dük-kânın, hanın kapısında asılırdı; ka-tiller umumiyetle işkence ile öldü-rülürdü. Askerlerin, yani sipahi ve ya yeniçerilerin, başları kesilir, ce-setleri, ayaklarına taş bağlanarak denize atılırdı. Bazan da; mahkû-ma gizli malını söyletmek için, i-damdan evvel herhangi bir suretle cellâtlar eliyle işkence tatbik olu-nurdu.

İşkence ile idamın üç korkunç şekli vardı: Çenkel, çarmıh, kazık... Çengel İstanbulda, Eminönünde idi; kalın kalaslardan yapılmış kale bur-

cu gibi bir şeydi, bir adam boyun-dan yüksek yerine, muhtelif büyük-lükte ve uzunlukta, başları yukarıya doğru kıvrık ve sivri, keskin, bir tarak şeklinde bir sıra, kasap dük-kânlarında olduğu gibi, çengeller konmuştu. Mahkûm ana doğması soyulur, elleri ayakları bağlanıp makaralı iplerle yukarı çekilir ve sonra birden bu müthiş çengellerin üzerine bırakılırdı; vücuduna sap-lanan çengeller bazan derhal öldü-rürdü, ekseriya da ölüm, müthiş acılarla uzun sürerdi. Çengel ceza-sına eşkiya, bilhassa korsanlar çarp tılırdı. Kaptan paşalar donanma ile Akdenizden dönerlerken hemen daima bir miktar korsan tutup ge-

tirirlerdi. Bunlardan bir kısmını kadirgaların direklerine astırır, 'i-mana pürdehşet girer, bir kısmını da çengele saklardı. Çarmıh cezası da eşkiyaya ve bilhassa casuslara tatbik edilirdi, mahkûm gene ana doğması çırılçıplak soyulur, kolları ve bacakları açık, yüzükoyun bir çarmıh üstüne sımsıkı bağlanır, omuz başları ve butlarının kaba etleri bıçak ile oyularak buralara gayet iri yağ mumları dikilir ve yakılır, çarmıh, üzerindeki mahkûma ile beraber bir devenin üstüne ko-nularak şehirde dolaştırılır, teşhir edilirdi; mahkûmun canı pek olup ölmezse, akşam üstü asılırdı. On yedinci asır ortasında âsi Abaza

Cellad Kara Ali ve
yamağı Hamal Ali

Mehmed Paşanın İstanbulda tutulan casusları böyle idam edilmişlerdi. Kazık da, müthiş acılarına mahkûmu derhal öldüren bir ceza idi. Mahkûm keza çirçiplak soyulur, elleri ve ayakları bağlanır, bilek kalınlığında gayet sert ağaçtan yapılmış bir yağ k zarıya çakılarak oturtulur, ekseriya da omuzlarına, çarpmışta olduğu gibi bir çift yağ mumu dikilir, gezdirilerek teşhir edilirdi. Bu da çakılere ve korsanlara tahtik edilen cezalardandı.

Mahkûmları söyletmek için cellâtlar tarafından tahtik edilen işken celere gelince, başlıcaları şunlardı: Ustura ile diri diri deri yüzmek, saçları kesilen başa ateşte kızıl hale getirilmiş demir tas giydirmek, cım buzla sinirleri çekmek, bir uzvun içine sonda gibi burğu sokmak, kaynar sudan soğuk suya ve soğuk sudan kaynar suya sokup çıkarmak, çekile kol ve bacak, el ve ayak kemiklerini kırmak... İdamından evvel kendisine bu korkunç işken-celer tahtik edilmiş devlet adamları. Onyedinci asır defterdarlarından Yahnikapan Abdülkerim Paşa ile Sadrazam Melek Ahmed Paşanın kethüdâsı (yani dahiliye nazırı) Gadde kethüdâdır.

Usulen, bir devlet adamı idama mahkûm olunca, ferman, kendisine bostancıbaşı tarafından eteği öpülerek hürmetle gösterilir ve tesselli yollu sözler söylenir ve aptes alıp iki rekât namaz kıymasına müsaade olunurdu; bu tebliğ ekseriya da metanetle karşılanırdı. Meselâ Viyana bozgunundan sonra, Belgradta idam edilen Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, namazından sonra «vücutüm toprağa dönüş» diyecek odanın kilimlerini toplamış, uzun sakalını kendi elle kaldıracak cellâdın kemendi geçirmesine yardım etmiş ve cellâda «sanatını maharetle yaptım» demişti. Gene Onyedinci asır vezirlerinden Hezarpare Ahmed Paşa ise, cellâd; karşısında görünce «vay kâfir kabpe oğul!» diye bağırarak, mukavemet göstermiş, bir ahıra sürüklenecek götürülmüş, cellâd, paşanın başındaki kavuğu alıp kendi başına, kendi bağındaki kirli kulâhı da kuşağına soktuktan sonra onu bir yumruktaki çökertip boynuna yağlı kemendi atmıştı.

Taşrada, cellâd gönderilip idam edilen siyasi mahkûmların, hükmün infizanından sonra başı, kesilir yolda bozulmaması için bal doldurulmuş bir kıl torba içinde cellâd tarafından İstanbula getirilir ve payitahtta yıkandıktan sonra teşhir ve defnedilir.

Bir de cellâdsız idam cezası vardı ki «recim = taşta tutma» denilirdi. İslâm şeriatına göre bir Hristiyanın münasebette bulunduğu katiyetle tesbit edilen Müslüman kadınlarının bu cezaya çarptırılmaları gerekirdi ki, bütün imparatorluk tarihi boyunca, yalnız tek bir kadın, bu suçla suçlanarak, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa sadaretinde Sultanahmedde yılanlı sütun yanında re-medilmişti. Cellâdlar kadını, kolları içeride olarak göğsüne kadar toprağa gömmüş, sonra halk tarafından taş yağmuruna tutularak linç edilmişti ki, eski müverrihlerimiz, linç karşılığı «keşkek etme» tabirini kullanmışlardır.

Osmanlı tarihinde en namli cellâdlar, Onyedinci Asırda Kara Ali, onun yamağı Hammal Ali ve Kara Aliden sonra başcellâd olan Süleyman'dır. Evliya Çelebi, Kara Alinin portresini şöyle çiziyor: «Bu kolun üstâdı kâmilî Kara Alidir ki bazı-larını sıvayıp tiği âteştâbını kemere-nine bendedüp, sair işken ecedek âletlerini kemereine asıp, el ve ayak kıracak baltaları iki yanına takıştı- rıp, sair yamakları dahi âletlerle kemerlerini süsleyip yalnkilç mer-dane cümbüş ederek geçerler ki seuzübillâh hiç birinin çehresinde kalınmamış zehir âdemlerdir.»

2. Sultan Osman (Genç Osman)

(Baştarafı 83 üncü sayfada)

gecesinde Yedikuleye götürüldü ve orada feci bir şekilde boğuldu. Nâşi Sultanahmedde babası Birinci Ahmedin türbesine gömüldü. Saltanatı 1622 ye kadar dört yıl sürmüştü.

Uzun boylu, sarışın, vücut yapısı ve yüz çizgileri ile harikulâde güzel bir delikanlıydı. Hanedanının an'anesidine uyarak şiirle meşgul olmuş ve şiirlerinde «Farsî» mahlâsını kullanmıştı; şu beyti ölümünden az evvel felâketinin perişanlığı içinde söylemişti:

Niyetim hizmet idi saltanatü devlete
Çalışur hâsîd ü bedhah aceb nikbetime..

Şu da âşıkane bir kıtasıdır:

Merhemi vaslma gönül muhtac
Derdimde anıma eyle ilâc
Basdıgın toprağı koydum cânâ
Âşkın bâşına mücevher tac...

At meraklısı idi, «Sisli Kır» isminde sevgili bir atı ölünce sarayın bahçesine gömdürmüş ve hayvanın mezarına kitabesi manzum bir de taş diktirmişti.

Genç padişahın katilleri yeniçeri ocağının 65 inci ortasından (taburundan) idi; Dördüncü Murad zamanında bu tabur lâğvedildi; yeniçeriler, ocaklarından bir padişah kanının lekesini silmek için, üç ayda bir aylıkları dağıtılırken yapılan ananevî yoklamada bu orta çağrılınca susarlar, üçüncü hitabda başçavuşları: «Yoktur!» diye bağırlar ve o zaman bütün yeniçeriler hep bir ağızdan «Yok olsun!» derlerdi.

Saltanatının son yılında İstanbulda bir daha görülmemiş müthiş bir kış olmuş, Üsküdar ile İstanbul arasında deniz donmuş, Halicin gerilerinde deniz üzerinde kızaklarla dolaşmıştı.

1. Sultan Mustafa ve 2. Sultan Osman DEVİRİNİN KRONOLOJİSİ

- 1617 Teşrinisani, Birinci Mustafanın cülûsu
1618 Şubat, Birinci Mustafanın tahttan indirilmesi, İkinci Osmanın cülûsu
1617 İran ile sulh, iki devlet arasındaki hudud, Kanunî zamanındaki Amasya muahedesine göre tanzim edildi. İran Şahı her yıl 100 yük ipek harac verecektir.
1619 Sadrazam Halil Paşanın azli, Kara Mehmed Paşanın ikinci defa olarak Sadrazama tayini, az sonra bu vezirin de azlile Güzelce Ali Paşanın tayini
1620 Polonya (Lehisdtan) ile harb
1621 Padişahın kardeşi şehzade Mehmedî idam ettirmesi (bu eserde Osmanlı şehzadesi yazısına bakınız)
1621 İstanbulda çok şiddetli kış; Boğaziçi ile Halicin donması
1621 Güzelce Ali Paşanın ölümü; Ohriili Hüseyin Paşanın Sadrazamlığı
1621 Sultan Osmanın Lehistan seferi (Hotin seferi).
1621 Eylül, Hotin kalesinin muhasarası
1621 Ohriili Hüseyin Paşanın azli, Dilâver Paşanın Sadrazamlığı
1621 Teşrinievvel, Polonya ile sulh, Hotin muhasarasının kaldırılması
1622 Kânunusani, Sultan Osman İstanbulda.
1622 Mayıs ihtilâli ve Sultan Osmanın tahttan indirilmesi, Birinci Mustafanın ikinci defa olarak tahta oturtulması; Sultan Osmanın Yedikule zindanında öldürülmesi.
1622 Karadavud Paşanın Sadrazamlığı
1622 Haziran, askerinin Sultan Osmanın katili olarak itham ettiği Kara Davud Paşanın azli, Mere Hüseyin Paşanın sadareti. Temmuz, Mere Hüseyin Paşanın azlile Lefkeli Mustafa Paşanın sadareti. Eylül, Lefkeli Mustafa Paşanın azlile Gürcü Mehmed Paşanın sadareti.
1622 Erzurum Valisi Abaza Mehmed Paşanın Sultan Osmanın kan davasını güdererek isyanı
1623 Sultan Osmanın kanını dava ederek sipahilerin ayaklanması
1623 Sultan Osmanın katilleri olarak eski Sadrazam Kara Davud Paşa, eski Cebeçibaşı ve Kilindir Oğrusunun idamları
1623 Şubat, Gürcü Mehmed Paşanın azli ve Mere Hüseyin Paşanın ikinci sadareti
1623 Anadolu'da Abaza Mehmed Paşa isyanının büyümesi, Abaza Paşanın Sivasi ele geçirilmesi
1623 Ağustos, Mere Hüseyin Paşanın azli, Kemakenkeş Ali Paşanın sadareti
1623 Eylül, Birinci Mustafanın tahttan indirilmesi, Dördüncü Sultan Muradın cülûsu

4. Sultan Murad

Birinci Ahmedin oğludur, anası Kösem Sultan'dır, 1609 da doğmuş; 1623 de Deli Mustafanın ikinci defa tahttan indirilmesi üzerine on beş yaşında iken padişah ilân edilmişti. 1640 yılına kadar on yedi sene padişahlık yaptı. Çocukluğunda bir melek kadar güzeldi, delikanlılık çağında Hergül vücutuna Apollon başı konmuş bir pehlivan oldu; o kadar kuvvetliydi ki iki tuvanâ pehlivanı birer pençesiyle kışbetlerinden yakalıyor havaya kaldırır, ok ile dört arnavud kalkanını deler, Beyazıtta Eski Saray avlusundan havaya attığı oku, Beyazıt caminin üzerinden uçurarak Marmara sahillerine düşürürdü. Âteşin bir zekâyâ, sonsuz bir cesarete sahipti. Küçük yaştan edebiyat ile meşgul olmuş, ortanın çok üstünde bir şairdi. Saltanatının ilk seneleri; İstanbul anarşi içinde, söz ayağı düşmüş idi; İran şahı Abbas bir desise ile Bağdadı ele geçirmiş, İran ile, bütün Şark hududu boyunca kanlı bir harp başlamıştı. İstanbulda tahtın tehlikeye koyan ve birbiri arkasından çıkan ihtilâlleri metanetle atlayan Sultan Murad, İstanbulun büyük bir kısmını kül eden bir yangından istifade ederek ilân ettiği bir bütün yaşağı ile işe başlamış, bunu kahve yaşağı, içki yaşağı, toplantı yaşağı, akşamla yatış arası so-

kağa fenersiz çıkma, yatsıdan sonra da evlerde ışık yakma yasağı takip etmiş; Sultan Murad korkunç bir müstebit olmuş, anarşiyi kan deryası içinde boğmuştu. Padişah gazabına gelen vüzeradan, ülemadan, ricalden, ayan ve eşraftan ve bu yasakları dinlememek yüzünden halktan, askerden, Sultan Muradın ölümüne kadar yarım milyon insanın idam olunduğu tahmin olunur. Kendisi sık sık tebdil gezerek nazarında suçlu olarak yakaladıklarını derhal gözü önünde öldürtürdü.

Gece ve gündüz içerdi; içki sofraları ekseriya coşkunun, çalgın eğlencelerle sabahlara kadar devam ederdi. Şahsen hoş sohbet idi, meclisinde devrinin en güzide şairleri, edipleri, sanatkarları bulunurdu. Asrının büyük şiir üstâdı Nefî has nedimleri arasında idi, onunla müsaere-

Dördüncü Sultan Murad

de bulunurdu; meselâ bir gün tebdil gezerlerken demirciler çarşısında bir dükkânda demir döven harikulâde güzel ve tuvanâ bir genç görmüş-tü, ateş karşısında yanmış çıplak gövdesinin çâlak hareketleriyle her balyoz indirişinde kıvılcımlar saçılıyordu, Murad:

Düştü dâmeni dile bir şereri süz ekfen

Demişti. Nefî nefis bir mısrala beyti tamamlayıvermişti:

Aşk âhengeri zenciri cünûn işler iken ...

Dördüncü Murad sapık zevklere sahip olma bakımından hakikâten deliydi. Nazarında kadın, nesli beşeri üretmeğe vasıta idi. Tarihte Osmanlı hanedanının zincire vurulacak mahpubdost siması hatırası bıraktı. Kendi hakkında yazdığı ağır bir hicviyesi eline geçince Nefî'yi dahi cellât pençesine vermekte tereddüt etmedi ve boğulan büyük şairin cesedi denize atıldı.

Erkek evlâdı olmamıştı, kendisinden küçük dört kardeşinin üçünü idam ettirmişti, Şehzade İbrahimi Kösem Sultan müşkülât ile koruyabilmiş ve Osmanlı hanedanının inkırazdan kurtarmıştı.

Tarihte, dünyanın en güzel atlarına sahip bir hükümdar olarak tanılır. Giyimine, kuşamına fevkalâde itina ederdi, devrinin muhakkakki en sık adamıydı. Mat edilmez bir satranç oyuncusuydu.

İki defa Şark seferine çıkmıştı. Birinded Erivan (Revan) kalesini zaptetmiş, diğerinde Bağdadı geri almıştı. Zevk arkadaşları, içki yârânı nedimleri, bu müthiş müstebidin kanatları altında et, erzak, ipek, kumaş, tuz... koca imparatorluğun ticaret hayatında türlü kaynakları inhisarları altına almışlar, muazzam servet sahibi olmuşlar, başta İstanbul gelmek üzere memleketin iktisadî hayatında korkunç rahneler açmışlardı. Zahirî düzeni tutan Sultan Muradın kuvvetli şahsiyeti idi. Fakat o demir gibi genç adam içki ve sefahat ile on iki sene içinde çürüyüp çökmüş, Bağdadın ikinci fatihi olarak İstanbula dönüşününün tezine siroz hastalığı ile ölüm döşegine yatmıştı; bir müfred beytinde:

Rindler bezminde cânâ bir acep nâm eyledik
Mescidin kandilini meyhânedâ câm eyledik...

Diyen Dördüncü Murad hayata otuz bir yaşında göz yumunca, on yedi sene ölüm korkusuyla yaşamış ve bir sinir hastası olmuş bulunan kardeşi Sultan İbrahime, yeni bir anarşiyeye sürüklenmeğe hazır bir İmparatorluk bırakmıştı.

Topkapı sarayında yaptırdığı Revan odasıyla Bağdad Kasrı on yedinci asır Türk yapı sanatının şeheserlerindedir.

DÖRDÜNCÜ SULTAN MURAD DEVİRİNİN KRONOLOJİSİ

- 1623 Dördüncü Sultan Muradın cülûsu
1624 Bağdadda Bekir Sübaşının ihaneti, Bağdadın İranlılar tarafından işgali ve dolayısıyla Irak kıtasının elden çıkması; yeni bir Türk - İran harbinin başlaması.

(Devamı 90 inci sayfada)

Bekir Sübaşı Vakası

1624 te Bağdadda Bekir Sübaşı üninde bir adamın ihtirasları, evvelâ bu eyaletin, sonra da Musul ve Kerkükle beraber bütün Irak kıtasının İranlılar eline geçmesine ve bu yüzden Türkiye ile İran arasında kanlı bir harbin başlamasına sebep oldu. Kendisi de bu kanlı hengâme içinde ve feci bir şekilde öldürüldü.

Bekir Sübaşı, Bağdad yenîçerileriyle azeblerin ağasıydı; bu büyük şehrin üyan eşrafı arasına giriyordu, sonsuz bir nüfuz ve kuvvet sahibi bir mütevellibe olmuştuk.

Azebler yüzbaşısı Mehmed Ağa Bekir Sübaşıya bir maddeden kin bağlamış, mütevellibe suikast teebbüsünde olduğu anlaşılınca da can korkusile iç kalede vali Yusuf Paşaya iltica etmişti.

Bekir Ağa evvelâ, kendisine suikast için yüzbaşı ile birlik olan beş yüz azeb askerini ve bu arada yüzbaşının bir oğlunu idam ettirdi; ve iç kaleyi muhasara ederek Paşadan yüzbaşının kendisine teslimini istedi. Yusuf Paşa hamiyet ve celâdet sahibi bir vezirdi, teklifi reddedince bir şehir muharebesi

başladı. Paşa kalede kurşunla vurularak şehid oldu. Yüzbaşı Mehmed, iç kaledeki askerle beraber Bekir Sübaşıdan aman diledi ve kendilerine aman verilince de kaleyi mütevellibe teslim ettiler. Fakat Bekir Sübaşı sözünü tutmadı, yüzbaşı Mehmed'i diğer iki oğluyla beraber bir kayığa koydu, çırpıplak soyulmuş vücudlarına katran döktürerek Dicle nehri üzerinde ateşe verdi ve biçareler nehir üzerinde meşaleler gibi yanarak feci bir şekilde öldüler. Bekir Sübaşı bununla da kalmadı, şehirliden ve iç kale askerinden Yusuf Paşaya taraftar olarak tanınmış ne kadar adam varsa kılıçtan geçirdi ve cümlesinin malını, eşyasını ve kaledeki devlet hazinesini gasbetti. Sahte bir ferman yazdırarak halka Bağdad valiliğinin kendisine verildiğini ilân etti, Bekir Paşa unvanını aldı. Sonra İstanbula vakayih tahrif ederek arzetti ve kendisini mazlum, mağdur olarak gösterdi. Kâğıdı İstanbula gelince Bağdad valiliği Süleyman Paşa isminde bir vezire verildi; fakat Bekir Sübaşı bu paşanın mütesellimini şehre sokmadı, «Bize paşa lâzım değildir!» dedi.

Bunun üzerine Diyarbekir valisi Hafız Ahmed Paşa Bekir Sübaşı'nın tedibine memur oldu. Bütün Kürd Beyleri ve o tarafın bütün Sancak Beyleri de Hafız Paşa ile beraber hareket için emir aldılar.

Hafız Paşa Bağdad önüne geldi, Bekir Sübaşıya şehre bir paşayı vali olarak kabul ederse sair cürümlerinin affedileceğini bildirdi. Bekir Sübaşı bu söze itimad etmedi. Gizlice bir mahrem adamını İran Şahı Abbasa gönderdi ve kaleyi, valiliği kendisine verilmek şartıyla teslim edeceğini bildirdi. Şah teklifi kabul etti ve Kercigay Han kumandasında bir ordu yolladı. İran serdarı Hafız Paşaya: «Bekir şahımıza dehalet etmiştir, Bağdad Şahındır.. sulha müğayir iş görmeyin, Bağdad önünden çekilip gidin!» diye bir mektub yolladı. Hafız Paşa: «Bekir padişahımıza asi bir adamdır.. biz onun hakkından gelmeğe geldik.. Sulh neye borusun!» cevabını verdi. Kercigay

Han'ın kumandasında 30.000 kişilik bir kuvvet vardı. Bekir Sübaşı Safi Kula Han kumandasında bir İran öncü kuvvetini Bağdad şehrine alınca vaziyet vahamet kesbetti. Bağdadda «Bağdad Şahındır! Bekir Han şah kuludur!» diye tellâlar bağırdı. Vaziyetin vahamet kesbettiğini gören Hafız Paşa derhal serdarlık salâhiyetini kullandı ve Bağdad eyaletinin Bekir Sübaşıya verildiğini bildiren bir menşur yazdı, asi mütevellibe gönderdi. Bekir Sübaşı yaptığına pişman oldu. Safi Hanı oyalama yolunu tuttu, şerefine parlak ziyafetler verdi. İranlı kumandan: «Nimet ziyade ola.. kale anahtarları nerede» diyince Bekir Sübaşı: «Şahın ve Kercigay Hanın ömrü uzun olsun.. bizi Osmanlı galebesinden kurtardınız.. Komşuya yardım padişahlık müvâvetidir!.. Şimdilik hediyelerimizi Şaha götürün!» cevabını verince Safi Han: «Bu ne maskaralıktır!» diye bağırdı. Bekir Sübaşı'nın da gazabını ateşlenip Safi Hanla beraber Bağdad girmiş olan 300 İran askerini huzuruna getirtti ve Şah Abbasın gönderdiği tacı bir tekme vurup İranlıların önüne attı. «Padişah cürmümüzü affetti.. Bağdad eyaletini bize verdi.. gidin ahvali Şahınıza bildirin!» dedi. Bu harekete karşı direnenlerin karınlarını yarırtıp kale bedenlerinden başaşağı astırdı, öbürleri de Bağdaddan çıkıp gittiler. Şehre tellâlar çıkartan Bekir Paşa Bağdad valiliğinin padişah tarafından kendisine verildiğini, Bağdadın eskisi gibi Osmanlı mülkü olduğunu ilân ettirdi.

Şah Abbas için artık ok yaydan çıkmıştı; İran Türkiye ile harbi göze aldı. Kercigay Han otuz bin kişilik ordusile Bağdad önüne geldi, arkadan bizzat Şah Abbas da geldi. Bekir Sübaşı da Diyarbekir Valisi Hafız Paşadan imdad istedi ve şehri imdad gelinciyeye kadar İranlılara karşı müdafaa edeceğini bildirdi. O da meseleyi bütün ehemmiyetle İstanbula arzetti. Fakat İstanbul hükümeti (Sadrazam Kemankes Ali Paşadır) kayıtsız kaldı. Beklenmedik korkunc bir ihânet Bağdadı İranlıların eline dü-

şürdü. Bekir Sübaşı'nın oğlu Mehmed, Şah Abbasa haber yollayarak Bağdad valiliği kendisine verilmek şartıyla şehri, kaleyi ve babasını Şaha teslim edeceğini bildirdi. Teklif kabul edilince kalenin küçük kapılarından birini açtı. İran askeri güruh güruh kaleye doldu. Yer yer: «Bağdad güzelce şahındır!..» diye bağırarak tellâların sesini işitince Bekir Sübaşı neye uğradığını anlayamadı. Derhal yakalandı ve Şah Abbasın huzuruna çıkarıldı; kendi oğlunu Şahın yanında oturmuş görünce hâsinin kim olduğunu anladı. Şah: «Niçin böyle yaman iş ettin?» dedi. Bekir Sübaşı: «Şahım yaman iş ben etmedim.. bu veledizna etti!» diyerek oğlunu gösterdi. Bekir Paşayı demir bir kafes içine koydular. Yedi gün yedi gece uyutmayarak türlü işkencelerle mallarının, hazinelerinin nerelerde gizli olduğunu sordular. Söylemedi. Sonra anadan doğma soydular, meydana büyük bir ateş yaktilar. Vücudünün yağları sızdırılarak kebab etmeğe başladılar. Bu feci işkenceye dayanamayan Bekir Sübaşı hazinelerinin yerlerini söyledi. Bekir Sübaşı ateş karşısında kızarıken Şah Abbas ile oğlu Mehmed karşısında şarab içerek kahkahalarla gülerler idi. Ninayet Şahın emriyle Bekir Sübaşıyı o çıplak halile bir kayığın direğine bağladılar, üzerine katran buladılar ve ateş vererek kayığı Dicle akıntısına bıraktılar. Bekir Sübaşı azebler yüzbaşısı Mehmed Ağaya ettiği azabın aynısını çekerek Bağdad önünden yana yana geçti ve yanan kayıkla Dicle'nin sularına gömüldü.

Şah Abbas bir kaç gün sonra Bekir Sübaşı'nın oğlu hain Mehmed'i «Babasına hayrı olmayan velediznanın bana ne hayrı olur» diyerek Horasana sürdürttü, arkasından da katli emri yolladı... Şah Abbas Bekir Sübaşı'nın feci idamile de kalmadı. Bağdadda ne kadar Türk askeri varsa hepsini kılıçtan geçirdi. Bunu da Bağdad şehri halkının katliâmı ve Bağdadın yağması takib etti. Hulâgû Han âfetinden sonra Bağdad tarihine yazılan ikinci büyük felâket Şah Abbas katliâmı ve vağmasıdır.

Tarihimizden Garib ve Meraklı Şeyler

BURSALI ŞAİR HÜSEYİN CAN

XVII İNCİ ASIRDA YAŞADI. BİR AFYON TIRYAKİSİ İDİ, BÜTÜN GIDASINI AFYON VE KAHVE İDİ. DERİSİ KEMİĞİNE YAPIŞMIŞ İSKELET GİBİ ADAMDI. HER GÖRÜĞÜ GÜZELE AŞIK OLUR, ONLARIN RESİMLERİNİ YAPDIRIR VE BU RESİMLERE BAKARAK ŞİİRLER YAZARDI. O ZAMANIN KALEM SAHİPLERİ, YANLARINDA PORTATİF MÜREKKEB HOKKASI YERİNDE DİVİT TAŞIRLARDI; ŞAİR HÜSEYİN CAN DİVİTİNE ÜÇ MÜREKKEB ÇANAKCIĞI KOYDURMUŞTU, BİRİNDE SİYAH, BİRİNDE KIRMIZI VE BİRİNDE DE MAVİ MÜREKKEB BULUNURDU. SORANLARA SEBEBİNİ ŞU KİT'Â İLE ANLATMIŞTI:

Üç hokka devâtında didiyâr ne var dır?
Didim ona ey husrevi şîrin şekerleb
Zülfi siyehin, lââl lebin, çeşmi kebûdun
Evsafını yazmak için üç türlü mürekkeb...

14 YAŞINDA AMİRAL

ŞEHZADE MAHMÜD CELÂLEDDİN, ABDÜLAZİZİN EN SEVGİLİ OĞLU İDİ. BU GÜZEL PRENS BAHRİYE ÜNİFORMASINI PEK SEVDİĞİ İÇİN BABASI ONA AMİRAL ÜNİFORMASI GIYMESİ İÇİN İZİN VERMİŞTİ. MAHMUD CELÂLEDDİN ABDÜLAZİZİN İNTİHARINDAN AZ SONRA 16-17 YAŞLARINDA ÖLDÜ.

ESKİ AŞCI DÜKKÂNLARINDA
YEMEK PORSİYON HESABILE SATILMAZDI.

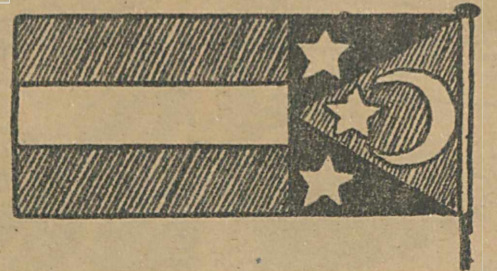

MESELA ET, PİLÂV
VE ÇORBA TERAZİ
TARTISI İLE

ŞİŞ KEBABİ, ÜZERİNE ARSIN
KIYMETLERİ KONMUŞ UZUNLUK
ÖLÇÜSÜ İLE

DOLMALAR DA SAYI ÜZERİNDEN
SATILIRDI.

TARİHİMİZDE UNUTULMUŞ BİR TÜRK DEVLETİ

BALKAN HARBİ MAĞLUBİYETİ ÜZERİNE GARBİ TRAKYA YUNANISTANA BIRAKILMIŞTI, FAKAT HALKIN BÜYÜK EKSERİYETİ TÜRKTÜ; BUNLAR MERKEZİ GÜMÜLCİNE OLAN « GARBİ TRAKYA HÜKÜMETİ ADI İLE İSTİKLÂLLERİNİ İLAN ETTİLER. POSTA PULLARI BASILAN VE BİR DE BAYRAĞI OLAN BU DEVLET YUNANİSTAN TARAFINDAN SİCAH KUVVETİLE İLHAK EDİLDİ. O ZAMANIN OSMANLI DEVLETİ BU TÜRK YURDUNU KURTARAMAMIŞTI.

Bu eserde devlet memurlarının yetiştikleri sibyan mektebleriyle kalemlerden ve kalem efendilerinden bahsetmiştik. Mülki ve askerî âmirlerin, valilerin kumandanları çoğu da saraydan, saraydaki iç oğlanları (Enderunu Hümayunun zülfi ağaları) arasından yetişmişti. Bu bakımdan Enderunu Hümayun da hakiki bir mekteb olmuştu. (Büeserde Sadrazam yazısına bakınız.) Orta ve yüksek tahsil müesseseleri olan medreseler de kendi müderrislerini (muallim ve profesörlerini) ve imparatorluğun derece derece bütün hâkimlerini (kadıları ve kadaskerleri) ve «fetva» denilen en yüksek ve kesin şer'î hükmü veren şeyhülislâm, müftüyü yetiştirmiştir. İlimiye sınıfı yahud ulema efendiler denilen medreseliler, imparatorlukta imtiyazlı bir sınıfsiyasî sebeplerle veya herhangi bir suç veya suistimal sebebiyle gördükleri en büyük ceza azil ve tazminlen ve sürgün edilmekten ibaretti; idam olunamazlar, malları musadere edilemezdi. (Burada unutmamalıdır Dördüncü Sultan Murad gibi bir müstebit hükümdar bu ananeye rağmen haklı veya haksız kadı efendiler astırmış ve hattâ şeyhülislâm dahi idam ettirmiştir.) Medreseler, bina olarak, payitahtta ve imparatorluğun her tarafında padişahlar, şehzadeler, haseki ve valde sultanlar, vezirler, zengin ulema ve servet sahipleri tarafından hayır müesseseleri olarak kurulmuştu. Banilerinin çoğu da medreselerdeki odalarda barınacak ve tahsil görececek talebenin işesi, ders levazımı, müderrislerin ücretleri için zengin vakıflar yapmışlardı.

Medreselerin tahsil dereceleri, müderrislerinin yevmiye üzerinden aldıkları akçelere göre ayrılanmıştı: «yirmili, otuzlu, kırklı, ellili, altmış medrese» diye anılırdı. Hayır sahibleri, yaptırdıkları medreselerin yanına ekseriya bir sibyan mektebi, bir sebül, bir imaret, bir mesjid veya cami de yaptırırlardı. Şer'î ilimlerden «hadis» ilminin tedrisi için yapılan medreselere de ayrı bir isim verilir. «Darülhadis» denilirdi. Medreseler umumiyetle banilerinin isimleriyle anılırlardı: Hâmid Efendi medresesi, Ekmeğçizade medresesi, İbrahim Ağa medresesi gibi... Tahsil derecelerine göre ayrı tabirler kullanılırdı. Sibyan mektebini, ilk mektebi bitiren çocuk, medrese tahsil görüp ilmiye sınıfına girmek isterse, ilk basamak olarak bir «iptidai haric» med-

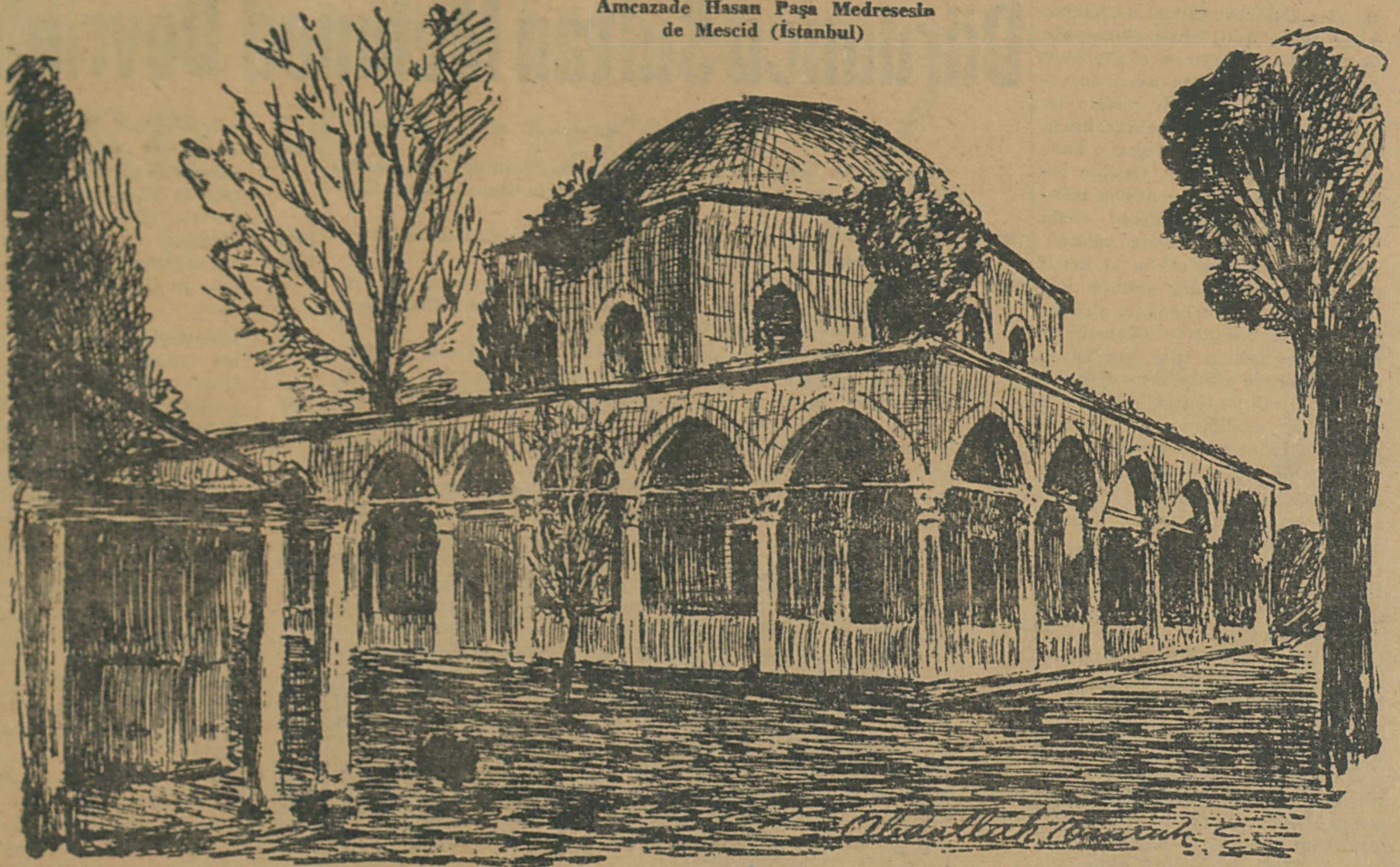
resesine girerdi ve çocuğa «softa» denilirdi. Burada türkçe ve arabca sarf ve nahiv öğrenirdi.

Sonra mantık ve ilmi kelâm tahsili için; «Hâsiyei tecrid» medresesine girerdi; Hâsiyei tecrid medreselerince muteber bir kelâm kitabının adı olup bu ikinci basamak medreselere de ailem olmuştu. Buradan şahadetname alan softa, bir basamak üstün bir «Hareketi haric» medresesine giderdi; bu medreselere «Miftah» adı da verilir, burada fıkıh ve belâgat okurdu. Gene bir şahadetname alır, onunla bir «Tetimme» medresesine giderdi. Tetimme medreseleri de «haric» ve «dahil» diye iki basamktı, softa bu medreselerde de hey'et, hendese, bedi', beyan ve edebiyat tahsili görür, yine bir imtihan verip şahadetname alır, sonra bir «Sahn» medresesine girerdi, artık «softa» lıktan çıkar, «danışmend» unvanını alırdı. «Sahn» medresesi bir ihtisas tahsili yeri idi. Şahadetname

aldıktan sonra mesleğe girerdi, evvelâ bir mahkemede bir kadının yanında «Mülâzim» unvanile staj görür, sonra, ilmiye mesleğinde iki yoldan birini tercih ederdi: Ya kadılık mesleğini tercih ederdi, buna «tariki kaza» derlerdi; bir taşra kadılığına tayin olunur, ve yolile memleket memleket dolaşarak terfi eder, talih elverirse ömrünün sonlarına doğru da kadasker, şeyhülislâm olabilirdi. Yahud muallimlik mesleğini tercih ederdi, buna da «tariki tedris» derlerdi; bir «iptidai haric» medresesi muallimliğinden başlayarak sahn müderrisliğine kadar yükselirdi. Müderris efendiler bir üstün dereceli medresede ders verebilmek için heyetler huzurunda imtihan verirdi; meselâ yirmili müderrisler kelâm ilminden, otuzlular beyan ilminden, kırklılar fıkıh ilminden, elliler hadis ilminden ve almişlilar tefsir ilminden bir eseri okutmağa kadir olduklarını ispat ederlerdi.

Tariki tedristen tariki kazaya ge-

Amcazade Hasan Paşa Medresesi de Mescid (İstanbul)

MEDRESELER

bul kadılığı, taht kadılikları, Galata, Eyüb ve Üsküdar kadılikları aynı ailenin ve akraba ailelerin efradı arasında paylaştırıldı. Bunlar bu inhisar ile kanaat etmediler. Beşikteki çocuklarına «yirmili müderrislik» payesi verdiler. Çocuk yürüyünce otuzlu müderris oldu, konuştu kırklı müderris oldu, ve nihayet on üç, on dört yaşında «İstanbul kadısı» payesi aldı. Tarihimizde bu yolda en büyük suistimalleri yapanlardan biri İkinci Mustafanın Şeyhülislâmı Feyzullah Efendidir. (Kronolojide Edirne Vak'asına bakınız.)

GEÇMİŞTE CEMİYET HAYATI

İstanbulda bekâr uşakları nizamı

Zamanımızda olduğu gibi, tarihimiz boyunca, İstanbul, Anadolu'dan ve Rumeliden iş bulmak için akın akın bekâr uşağı gelmiştir; ve büyük şehirde, her gelen, ekmeğini çıkaracak kesesinde birkaç altın biriktirecek bir iş, bir kapı bulmuş tur.

Gelenler evvelâ hemşehrileri ile buluşurlar, kaykhanelerin, kahvehanelerin üstündeki, veya müstakil bekâr odalarında, bekâr hanlarında, hamamlarda çalşanlar hamamlarda kalırlardı, ve ırz ehli, edeb sahibi olduğuna, uygunsuz takımın dan olmadığuna dair de kefaletle bağlanırdı; mahalle aralarında bekâr lara oda vermek, bekâr uşaklarının İstanbulda kefilsiz oturması katiyen yasaktı. Buna rağmen, bekâr uşaklarının oturdukları han ve odalarda türlü fuhuş ve fisk-ü fücur olur, kan dökülürdü; bilhassa on yedinci ve on sekizinci asırlarda, ve on dokuzuncu asrın ilk rub'unda sık sık çıkmış olan askerî ihtilâllerde, İstanbuldaki bekâr uşakları da silâha sarılıb fitneye karışurlar, çarşı ve pazarın yağmalarına iştrak ederlerdi. Onun içindir ki, İstanbulda bekâr uşağı çokluğu hükümetçe tehlikeli görülür, Anadolu'dan ve Rumeliden İstanbulda bekâr uşağı girmesi, zaman zaman, fermanlarla yasak edilirdi ve bu işlerle uğraşan zabıta âmirlerine, esnaf kâhyalarına şiddetli emirler, tenbihler verilirdi. Bazan da, İstanbulda gelen bekâr uşaklarının şehre girebilmesi ve bir iş bulub kalması için sıkı kayıtlar konulurdu. Buna güzel bir örnek olmak üzere, Aşağıdaki satırlar 1826 tarihli ihtisab nizamnamesinden alınmıştır:

Bund an böyle İstanbulda gelecek ve hâlen şehirde bulunan bekârlar için münasib semtlerde İstanbulda

Amcazade Hasan Paşa Medresesinin cebhesi (İstanbul)

BUDİN KALESİNİN MEHMED ÇOCUĞU

Ordumuzun Viyanayı ikinci defa ele geçerek muhasarası sırasında uğradığı büyük ve acı bozgun devri içinde erzak, cepane ve can imdadı alamayan Türk kumandan ve askerleri, Macaristanda yüz elli yıldan beri sahip olduğumuz kaleleri ve şehirleri kanlarının son damlasını akıtıncaya kadar müdafaa etmişlerdi. Türk ordusu, Macaristana bir tek meydan muharebesi almıştı. Almanya imparatorunun ordusu ise, Viyana bozgunundan tam on iki yıl sonra Budin kalesi önüne geldi ve eski Macar krallığının baş şehrinin muhasara etti.

Budin'in son kahraman müdafileri arasında on üç, on dört yaşlarında bir de çocuk vardı. Adı Mehmed olan bu çocuğun sonsuz cesaretini ve büyük hizmetlerini, o devirle yaşamış müverrih Fındıklı Mehmed Ağa şöylece anlatıyor:

Bu ateş gibi çocuk, geceleri kendisini ip ile bağlatarak kale bedeniinden aşağıya sarkıttırıldı; düşmanın ileri hatlarına sokulur, her referinde bir tüfek, bir boru, trampet, yahud bir sancak almış olarak dönerdi.

Düşmanın, Türk askerleri tarafından çarkifelek adı verilmiş yeni bir muhasara aletleri vardı; hemen kale hendeği önüne kurdukları bu aletlerle Budin kalesine amansız bir şekilde kumbara yağdırıyorlardı. Bir gün Budin Yeniçeri Ağası: «Düşmanın çarkifeleklerini ortadan kaldıracak olana büyük bir nakdi mükâfat verilecek!» diye askerler arasında tellâllar çıkardı. Yeniçeri Ağasına «Bu işi ben yaparım!» diye tek müracaat eden Mehmed çocuk oldu: «Bana yardım edilsin.. dediklerim yapılınsın.. çarkifelekleri kaldırırsam!» dedi. Yeniçeri Ağası çocuğun cesaretini ve zekasını bildiği için teklifi tereddüdsüz kabul etti.

Bir gece, kale duvarından aşağıya on kangal kadar halat sarkıttilar; Mehmed çocuk kendisini de belinden ip ile bağlatarak kale duvarından aşağıya indi. Başta Budin Paşası olmak üzere kaledeki bütün kumandanlar, zabıtlar ve asker, gecenin zifiri karanlığı içinde muhakkak ki çok tehlikeli bir maceraya atılan kahraman çocuğun muvaffakiyeti için dua ediyordu. Karanlığa saplanan binlerce göz hiç bir şey görmüyordu; binlerce yürek heyecanla çarpıyordu. Yalnız, arada bir sarkıtılan halatların aşağıdan çekildiğini görüyorlardı.. Mehmed çocuk, gecenin derin sessizliği ve zifiri karanlığı içinde bir şeyler yapıyordu.

Evet, çocuk bir şeyler yapıyordu. yerde bir kertenkele sessizliği ile sürünerek çarkifeleklerle yaklaşmış, halatları bu kocaman cenk aletlerinin ana hıreklerine bağlamış. sonra işaret vererek kendisini kaleye çektiymişti. Bundan sonrası kaledeki Türk askerlerinin bazı kuvvetine kalıyordu. Halatların öbür uçları kalede büyük bucurgâdlara bağlanmıştı. Askerler «Ya Allah!» diye bucurgâdların kollarına yapışarak çevirmeğe başlayınca, aşağıdaki çarkifelekler, zifiri karanlıkta müthiş gürültülerle yerlerinden oynamış ve kaleye doğru havada yükselmeğe başlamıştı. Bu gürültü ile uyanan düşman neye uğradığını anlayamamış.. ve çarkifelekleri de yerinde bulamamıştı.

Küçük Mehmed, bu sevimli, güzel, cesur çocuk, artık, Budin müdafilerinin gözbebeği olmuştu.

Budin muhasarası iki yıldan fazla sürdü. Bozgun bütün dehşetile devam ediyordu. Düşman nihayet Budini aldı. Kalenin son müdafii, ihtiyar bir kumandan, uzun beyaz sakalı ve nurlu yüzü ile kahraman Abdi Paşa olmuştu. Düşmanın başkumandanı ka'eye girdiği zaman Abdi Paşa da şehidler arasında yatıyordu. Bu kahramanlık menkibesini şöyle bağlayabiliriz:

İhtiyar Paşanın yanında bir de çocuk uzanmıştı. Bu küçük şehid de çarkifelek kahramanı Mehmed idi.

Tarihimizden Garib ve Meraklı Şeyler

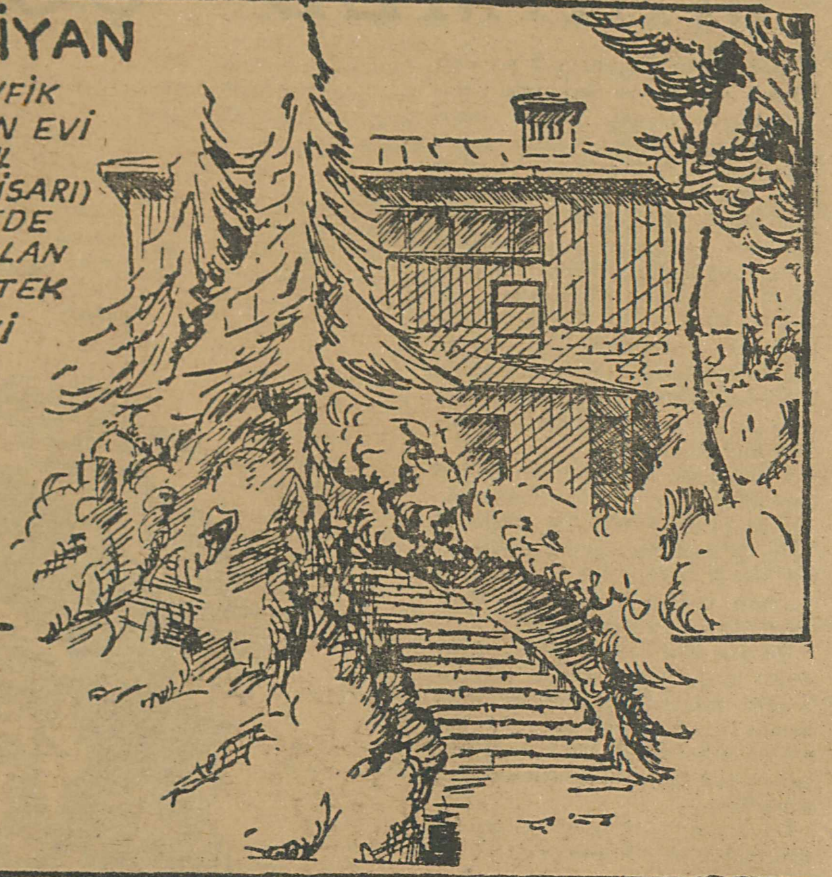

AYAKLARI İLE YAZI YAZAN KOLSUZ ÇOCUK

DÖRDÜNCÜ MEHMEDE GETİRDİLER, PÂDİŞAHIN HUZURUNDA ÇOK GÜZEL BİR HAT İLE BİR SATIR YAZI YAZDI. PADIŞAH ELİ OLANLARIN ÇOĞU YAZI BİLMEZ.. BU GENÇ AYAĞI İLE ÖĞRENMiŞ.. NE MUTLU.. DİYEREK 100 ALTIN İHSAN ETTİ. (XVII. ASIR)

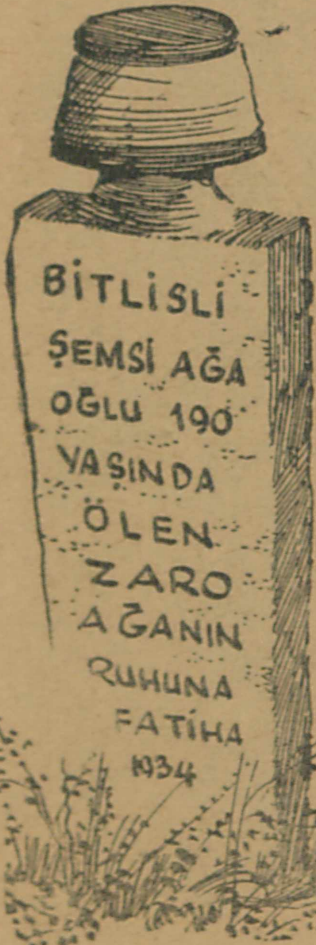
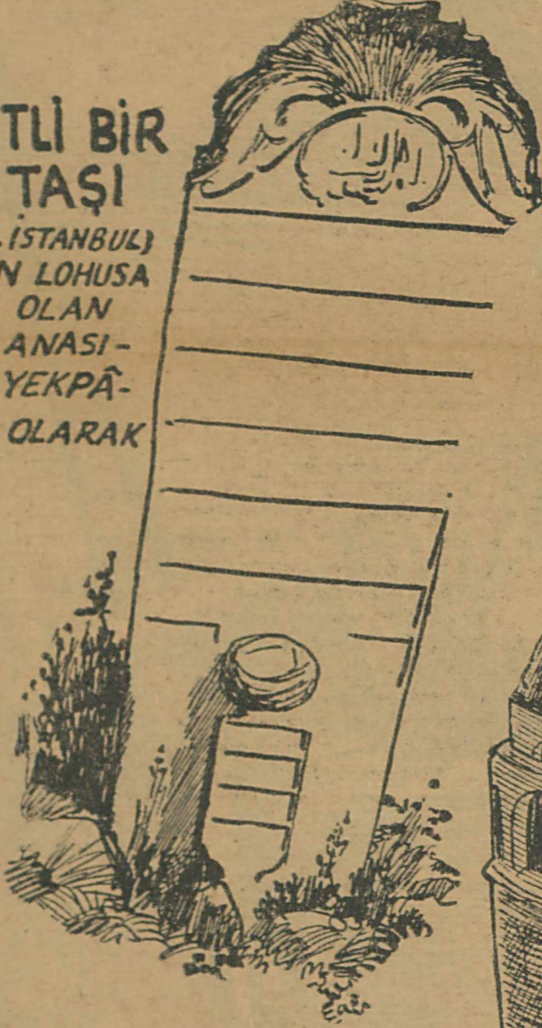
AŞIYAN

ŞAİR TEVFEK FİKRETİN EVİ (İSTANBUL RUMELİHİSARI) TÜRKİYEDE MÜZE OLAN İLK VE TEK ŞAİR EVİ

ÇOK KIYMETLİ BİR KABİR TAŞI

(EDİRNE KAPI DIŞI. İSTANBUL) YAVRUSU İLE ÖLEN LOHUSA BİR KADINA AİD OLAN MASUMUN TAŞI, ANASININ BAĞRINDA YEKPÂRE KABARTMA OLARAK YAPILMIŞTIR.

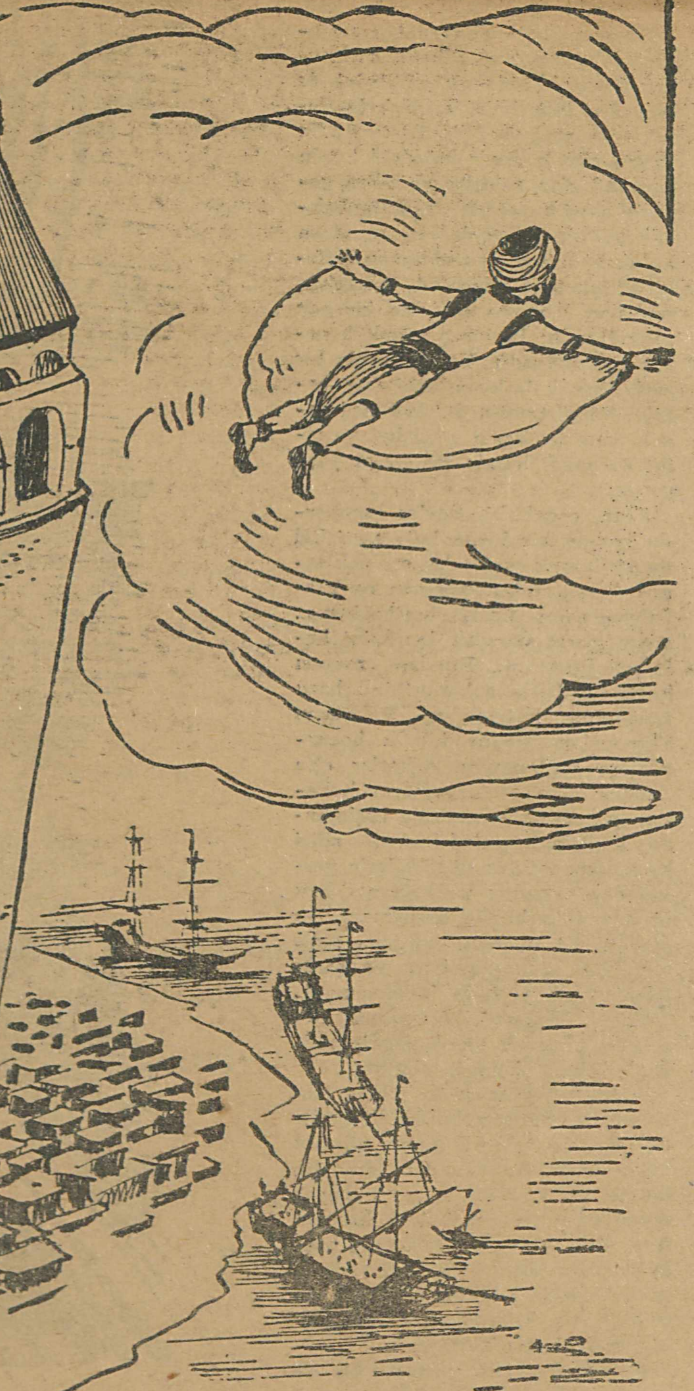
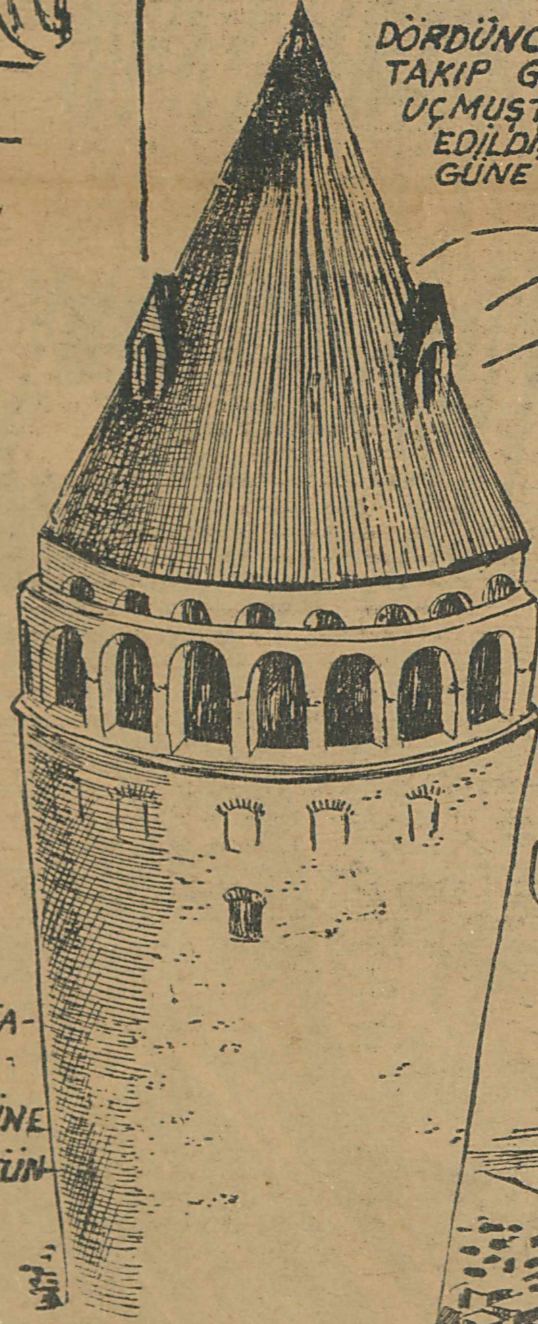

BİTLİSLİ
ŞEMİSİ AĞA
OĞLU 190
YAŞINDA
ÖLEN
ZARO
AĞANIN
RUHUNA
FATIHA
1934

TÜRKİYEDE UZUN ÖMÜR REKORU KIRMIŞ OLAN HAMMALBAŞI ZARO AĞANIN KABRİ, EYYUBDA, PİYER LOTI KAHVESİNE ÇIKAN YOLUN AZ ÜSTÜNDEDİR.

XVII. ASIRDA UÇAN ADAM HAZARFEN AHMED ÇELEBİ

DÖRDÜNCÜ MURAD ZAMANINDA KANAD TAKIP GALATA KULESİNDEN ÜSKÜDARA UÇMUŞTU. PARA MUKAFATI İLE TAKDİR EDİLDİ, TEHLİKELİ ADAM OLARAK SÜRGÜNE GÖNDERİLDİ.

Boğaziçi Üniversitesi

Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi

Kişisel Arşivlere İstanbul'da Bilim, Kültür ve Eğitim Tanıtımı

Aziz Ogan Koleksiyonu

OGNIST0401501